

Kolebe i salaši na području Gorjana

UDK 72.031.4 (497.5 Gorjani)

IZVORNI ZNANSTVENI ČLANAK

Ivan Lović

Općina Gorjani

U radu se opisuje postanak, izgled i nestanak objekata kakve je stanovništvo Gorjana gradilo na poljoprivrednim površinama udaljenim od sela, a služili su za zaklon, ostavljanje strojeva ili stanovanje. Ovakve objekte nazivali su *kolebe* i *salaši*. Kolebe su uglavnom bile mjesto privremenog, a salaši trajnijeg ili trajnog boravka. U Gorjanima su postojala dva tipa salaša, koji su se razlikovali po tome što su u jednim živjeli i radili vlasnici salaša, dok su u drugima živjeli najamni radnici, a vlasnici salaša živjeli su u selu. Salaši su bili u upotrebi do 60-ih godina 20. stoljeća, a kolebe i nešto duže. Manji dio koleba sačuvao se do danas.

Gljučne riječi: koleba, koliba, salaš, Gorjani, Mađareva bara.

Uvod

Gorjani su mjesto u Đakovštini, smješteno na blagoj uzvisini, sjeverozapadno od Đakova. Sadašnje mjesto planski je građeno s četiri glavne ulice, usmjerene na četiri strane svijeta, koje se spajaju u središtu sela (*krstopuće*), a na krajevima se dodatno račvaju ili spajaju s drugim ulicama. Oko sela su oranice, voćnjaci i šume te se *atar*¹ proteže na ukupnoj površini od oko 38 km². Stanovništvo je u prošlosti uglavnom živjelo u samom selu, a manji dio stanovništva imao je kuće u dijelovima *atara* koji su bili udaljeniji od sela. Takve kuće s imanjem oko njih nazivali su salaši.

1 Katastarska općina.

Osim salaša, za privremeni boravak, držanje stoke ili zaklon od nepovoljnih vremenskih uvjeta, građene su kolebe/kolibe, također udaljene od sela, većinom na takozvanim *posjedima*². Najveći dio koleba nalazio se sjeverno, zapadno i jugozapadno od Gorjana, dok su se salaši nalazili najvećim dijelom u sjevernom i sjeverozapadnom dijelu *atara*, u područjima koja se nazivaju Mađareva bara i Livade.

U ovome radu cilj je bio istražiti i opisati nekadašnje salaše i kolebe na području Gorjana, opisati razvoj područja u kojima su nastali salaši te prikupiti podatke o načinu života u ovakvim objektima po sjećanju kazivača, od kojih je većina iz Gorjana: Antun Bagudić³ (1947.), Jozo Bagudić (1952.), Mirko Đelagić (1950. – 2022.), Stjepan Đelatović (1935.), Petar Janković (1943.), Stjepan Karalić (1935.), Ružica Karalić (1957.), Terezija Kirhofer rođ. Lović⁴ (1935.), Ana Lončarić rođ. Taradan⁵ (1943.), Stjepan Lović (1956.), Marko Pavić (1963.) i Matija Pavić (1937. – 2022.).

Povijesni prikaz područja u kojima su se razvili salaši

Mađareva bara ili Mađarbara (u izvorima se spominje i kao „Magjareva bara”, „Madjareva bara”, „Madžareva bara”⁶ i „Sekina bara”⁷) područje je koje se proteže sjeverozapadno od Gorjana, smješteno je zapadno od šume Sibik te udaljeno oko 4,5 km zračne linije od središta Gorjana, dok se područje Livada proteže sjeverno od Gorjana. Ova područja nekada su bila prekrivena šumama i močvarna, a danas su ondje oranice, većinom u državnom vlasništvu.

Na kartama prve vojne izmjere Habsburške Monarhije, provincije Slavonija (1781. – 1783.)⁸ može se vidjeti kako su Gorjani sa svih strana osim jugoistoka okruženi šumama. Sjeverozapadno od Gorjana, na dijelu gdje bi se mogla smjestiti šuma Mađareva bara pa sve do rijeke Vuke navode se

2 Najveća površina poljoprivrednog zemljišta koju je obitelj imala u komadu.

3 Rođen u Gorjanima, živi u Đakovu.

4 Rođena u Gorjanima, živi u Osijeku.

5 Rođena u Mađarevoj bari, živi u Đakovu.

6 Robert SKENDEROVIĆ, „Upravljanje šumama đakovačkoga biskupijskog vlastelinstva u vrijeme biskupa Josipa Jurja Strossmayera (1850. – 1905.)”, *Časopis za suvremenu povijest*, 50(3)/2018., 657–675.

7 Muzej Đakovštine, Stjepan BRLOŠIĆ: „Gorjani”, rukopis, 1971.

8 URL: <https://maps.arcanum.com/en/map/firstsurvey-slavonia/?layers=155&bbox=2026915.0736012904%2C5676283.760269708%2C2084968.9965838816%2C5696569.976420849/> (Pristupljeno 11. 1. 2023.).

šume „Gallusine” i „Varosine”, dok se na području Livada navode toponimi „Ravnicze” i „Sterkoczy”. Na kartama druge vojne izmjere (1865. – 1869.)⁹ u sjevernom dijelu gorjanskog *atara* i dalje se nalaze šume sve do rijeke Vuke, samo se šume sada nazivaju „Krndja” (sjeverozapad, na mjestu Mađareve bare), odnosno „Krndia” (sjever). Područje Livada naziva se „Skender”. Zapadno od šume „Krndja” spominje se šuma „Grube”. Spominje se i toponim „Ladjarevo” sjeverno od Gorjana te je vidljivo kako je ondje ucrtano nekoliko pojedinačnih objekata kojima se ne zna točna namjena.

Ucrtani objekti na samom rubu katastarske općine sjeverno, zapadno i sjeverozapadno od Gorjana vidljivi su i na kartama katastarske izmjere iz 1863. godine.¹⁰ Vidljivo je kako su ucrtani drveni objekti,¹¹ a dijelovi polja u kojima se nalaze označeni su nazivima: „Topolik” (Z), „Galdinjak” (SZ), „Krndia” (SZ), „Maču” (SZ), „Imrovci” (SZ), „Oskoruš” (SZ), „Lovica kučišće” (S), „Bielica” (S), „Ladjarevo kučišće” (S), „Markova” (S), „Matakova” (S) i „Komižnjača” (S). Ucrtano je i područje „Madjareva bara”, na kojemu se nalazi formirano nekoliko parcela, ali bez ucrtanih objekata. Cijela šuma, koja se nalazi sjeverno od ovih područja, navedena je pod nazivom „Krndia”. U neposrednoj blizini današnje farme Grube nalazi se područje označeno kao „Svinjarkovci” (k. o. Bračevci).

Gorjani su nakon odlaska Osmanlija postali dio đakovačkog vlastelinstva, kojim je upravljao đakovački i srijemski biskup.¹² Biskupijsko vlastelinstvo 1863. godine protezalo se na površini od 74 967 jutara, od čega su šume činile oko 64 000 jutara. Veličina posjeda smanjivala se zbog otkupa zemljišta, segregacije u korist urbarskih općina, dodjele krčevina za gradnju objekata, pretvaranja u seoske oranice i pašnjake te drugo. Tijekom 19. stoljeća počinje trgovina drvom (šumom), a biskupijske šume najskuplje su prodavane.¹³

9 URL: <https://maps.arcanum.com/en/map/secondsurvey-croatia/?layers=9&bbox=1662600.5408069328%2C5635307.303894238%2C2003509.6869588187%2C5801634.27744278/> (Pristupljeno 11. 1. 2023.).

10 URL: <https://maps.arcanum.com/en/map/cadastral/?layers=here-aerial%2C3%2C4&bbox=2044060.8713033579%2C5685287.267711703%2C2049406.6859690526%2C5687881.3493591305/> (Pristupljeno 12. 1. 2023.).

11 Za razliku od zidanih, drveni su obojeni žutom bojom.

12 Mirko MARKOVIĆ, „Selo Gorjani kraj Đakova, Razvoj naselja i kretanje stanovništva (Društvenogeografska promatranja)”, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena*, 46/1975., 145–252.

13 Edo KALAJDŽIĆ, „Prve gospodarske osnove odobrio biskup”, *Hrvatske šume*, 54-55/1995., 24.

Šumu Mađareva bara u drugoj polovici 19. stoljeća biskup Josip Juraj Strossmayer prodaje francuskoj firmi Jakob Schmidt & Valentin za 400.000 forinta, kako navodi Skenderović¹⁴, odnosno 420.000 forinta Jakobu Schmidtu iz Strassburga, kako navodi Sršan¹⁵. Drvna masa šume Mađareva bara prodana je 1876. godine za najveću do tada poznatu cijenu o kojoj su se, kao što piše Kalajdžić¹⁶, pričale legende, a najzaslužniji za taj iznos bio je biskup Josip Juraj Strossmayer, koji je „diktirao” posebne uvjete kod prodaje ove vrlo vrijedne šume. Kalajdžić piše kako su sredstva od prodaje šume Mađareva bara oročena i ostavljena nasljednicima na upravljanje te kako su za 20 godina nekoliko puta uvećana. U popisu Strossmayerove ostavštine 1905. godine može se pronaći zaklada (glavnica) od „Magjareve bare”, koja je tada iznosila 611.300 forinta.¹⁷

Brlošić¹⁸ piše kako je u Mađarevoj bari bilo oko 60 000 hrastovih panjeva. Strossmayer navodno nije htio prodati ovu šumu jer je bila prava i nedirnutu priroda, ali ga je njegova stručna služba uvjerila kako je šuma zrela za sječu i kako će čekanjem gubiti na vrijednosti.¹⁹ Knez i odbornici Gorjana zatražili su zabranu sječe šume jer su smatrali kako se ondje treba provesti segregacija. Nakon toga sječa je tek privremeno zaustavljena, a Kraljevska zemaljska vlada ipak odobrava prodaju šume 1876. godine.²⁰

Nakon Mađareve bare, Strossmayeru je 1878. godine odobrena daljnja sječa šuma na *atarima* poreznih općina Gorjani i Punitovci, a to su šume: Cerovac, Branjevina, Pašina i Krndija,²¹ od čega se Pašina (današnja šuma Zokovica) i dijelom Krndija nalaze na prostoru katastarske općine Gorjani.²²

14 R. SKENDEROVIĆ, „Upravljanje šumama đakovačkoga biskupijskog vlastelinstva u vrijeme biskupa Josipa Jurja Strossmayera (1850. – 1905.)”, 657-675.

15 Stjepan SRŠAN, *Ostavština đakovačkog i srijemskog biskupa Josipa Jurja Strossmayera 1905. godine*, Zagreb – Osijek, 2006., X-XI.

16 E. KALAJDŽIĆ, „Prve gospodarske osnove odobrio biskup”, 24.

17 S. SRŠAN, *Ostavština đakovačkog i srijemskog biskupa Josipa Jurja Strossmayera 1905. godine*, X-XI.

18 S. BRLOŠIĆ, „Gorjani”.

19 S. SRŠAN, *Ostavština đakovačkog i srijemskog biskupa Josipa Jurja Strossmayera 1905. godine*, X-XI.

20 R. SKENDEROVIĆ, „Upravljanje šumama đakovačkoga biskupijskog vlastelinstva u vrijeme biskupa Josipa Jurja Strossmayera (1850. – 1905.)” 657–675.

21 *Isto*, 657–675.

22 URL: <https://maps.arcanum.com/en/map/cadastral/?layers=here-aerial%2C3%2C4&bbox=2044060.8713033579%2C5685287.267711703%2C2049406.6859690526%2C5687881.3493591305/> (Pristupljeno 12. 1. 2023.).

Kalajdžić²³ piše kako su od prodaje hrastova iz šume Krndija udareni temelji zgrade Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Javnu dražbu za prodaju 5639 komada hrastovih stabala u šumi „Šibik”, urbarske općine „Gorjan”, 1882. godine raspisuje i Kraljevska podžupanija đakovačka.²⁴

Treću vojnu izmjeru Habsburške Monarhije (1869. – 1887.) čine dvije karte u različitim omjerima, prva karta je 1 : 25 000,²⁵ a druga 1 : 75 000²⁶. Na obje karte u sjevernom dijelu, na području Livada, odmah do sela navodi se naziv „Gorjanski pašnjak”, a sjevernije od njega „Kučišče”. Na sjeverozapadu označeno je područje pod nazivom „Madjareva bara”. Na samom sjeveru do rijeke Vuke selo je Krndija, a ispod njega prema Gorjanima šuma Krndija. Na karti omjera 1 : 25 000 u Mađarevoj bari označena je parna pilana („Dampfsäge Madjareva bara”) te se vide ucrtani objekti. Između „Kučišča” i šume „Krndija” na dva mjesta upisani su toponimi „Salaši” te također ucrtani objekti oko kojih postoji određena vegetacija (slika 1).

Toponim „kučišče” također zaslužuje pozornost, kao i specifičniji toponimi na habsburškim katastarskim planovima iz 1863. godine,²⁷ koji sjeverno od Gorjana na četiri mjesta navode toponime: „Koralica kučišče”, „Koralic kučišče”, „Lovica kučišče” i „Ladjarevo kučišče”. Toponim „Ladjarevo” već se spominje i na prvoj vojnoj izmjeri (1781. – 1783.).²⁸ Karalić, Lađarević i Lović gorjanska su prezimena, dok se pojam *kučište* inače upotrebljava za označavanje područja na kojemu je nekada bila ili će biti kuća,²⁹ odnosno zemljište oko kuće, okućnicu.³⁰ Po ovome je moguće pretpostaviti kako su se i ovdje nekada nalazili objekti ovih gorjanskih obitelji.

23 E. KALAJDŽIĆ, „Prve gospodarske osnove odobrio biskup”, 24.

24 ANONIMNO, „Oglas o prodaji stabala šume Šibik”, *Narodne novine*, 28. 12. 1882., 6.

25 URL: <https://maps.arcanum.com/en/map/thirdsurvey25000/?layers=129&bbox=2024506.3545467446%2C5675782.734943056%2C2067119.9978157303%2C5696573.606636624/> (Pristupljeno: 11. 1. 2023.).

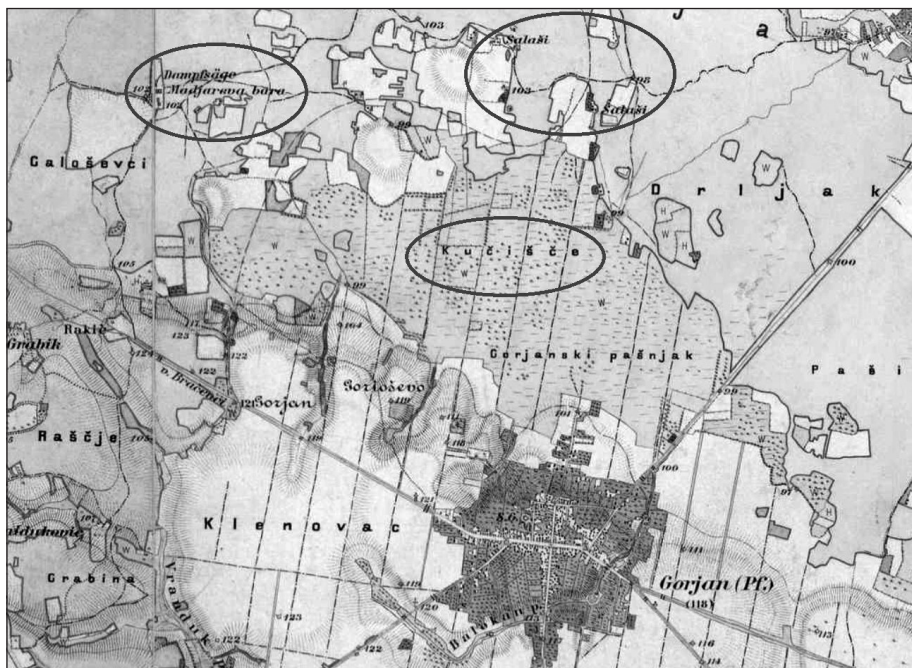
26 URL: <https://maps.arcanum.com/en/map/thirdsurvey75000/?layers=43&bbox=2025313.0317944824%2C5675060.675066366%2C2083366.9547770736%2C5695736.8912175065/> (Pristupljeno: 11. 1. 2023.).

27 URL: <https://maps.arcanum.com/en/map/cadastral/?layers=here-aerial%2C3%2C4&bbox=2044060.8713033579%2C5685287.267711703%2C2049406.6859690526%2C5687881.3493591305/> (Pristupljeno 12. 1. 2023.).

28 URL: <https://maps.arcanum.com/en/map/firstsurvey-slavonia/?layers=155&bbox=2026915.0736012904%2C5676283.760269708%2C2084968.9965838816%2C5696569.976420849/> (Pristupljeno 11. 1. 2023.).

29 URL: <https://www.xn--rjenik-k2a.com/Ku%C4%87i%C5%A1te/> (Pristupljeno: 8. 3. 2023.).

30 Martin JAKŠIĆ, *Rječnik govora Slavonkih, Baranjskih i Srijemskih*, Zagreb, 2015, 312.

Slika 1. Karta treće vojne izmjere Austro-Ugarske Monarhije (1869. – 1887.) s označenim područjima „Madjareva bara”, „Salaši” i „Kučišče”.³¹

Osim što pilanu u gorjanskoj šumi nalazimo ucrtanu na habsburškoj karti, spominje je i Franjetić³², odnosno piše kako je njegov prethodnik, prvi tehnički izvjestitelj u Đakovu (radi od 1876. godine) ing. Armin Kraus, 7. listopada 1876. godine pregledavao parne kotlove u Budimcima i Gorjanima. Iako nije jasno naznačeno radi li se o kotlovima u šumi, uz zapis je iza mjesta Gorjani navedeno prezime Jäger, dok nešto kasnije u tekstu, pišući o kopenju kanala, spominje kako Maksimov kanal³³ prolazi u blizini nekadašnje Jägerove i Francuske pilane, „gdje je bilo još u to doba vanredno veliki broj i preko 3 m u zemlji zaostalih hrastovih panjeva i ogromna hrpa piljevine i pepela od parnih

31 URL: <https://maps.arcanum.com/en/map/thirdsurvey25000/?layers=129&bbox=2024506.3545467446%2C5675782.734943056%2C2067119.9978157303%2C5696573.606636624/> (Pristupljeno: 11. 1. 2023.).

32 Muzej Đakovštine, Radoslav FRANJETIĆ, „Đakovo i Đakovština”, rukopis br. 263.

33 Maksimov kanal jedan je od najvećih kanala na području Gorjana, omeđuje Madarevu baru sa zapadne strane, a ujedno i katastarsku općinu Gorjani te se ulijeva u Vuku u blizini sela Budimci.

kotlova”. Iz ovih zapisa može se zaključiti kako se ipak radilo o šumskom parnom kotlu. Sljedeće godine ponovno je išao u gorjansku šumu (15. rujna 1877.) zbog revizije parostroja, a 1. studenoga nastavio je ispitivanje kotla u gorjanskoj šumi. Sljedeći zapis o ispitivanju kotla od 9. studenoga 1877. godine donosi detaljniji opis: „U Gorjanskoj šumi radi drugoga ispitivanja parnog kotla Schmidta iz Strassburga. Kotao za 4 atmosfera natega sposoban. Direktora Valentina pozvao, da kod poreznog ureda položi 30 forinti u ime 2 pokušanjah”, a iste je godine (24. studenoga) „U Gorjani pravio prosjek pašnjaka i u šumi”. Skenderović³⁴, citirajući Rudolfa Horvata³⁵, spominje kako je „Schmidt iz Barča” 1877. godine u „Madžarevoj bari” osnovao pilanu.

*Narodne novine*³⁶ pišu kako su vlasnici šuma do 70-ih godina 19. stoljeća mogli profitirati jedino od žira i šiški, a od tada se u Slavoniji razvija trgovina drvom i drvna industrija do najviše razine, pišu kako se u Slavoniji počinju otvarati parne pilane, a između ostalog spomenuta je i tvornica parketa u Barču u Mađarskoj, gdje se prerađuje drvo iz slavonskih šuma: „iz pilanah Vukovje i Toplica kod Daruvara i šume Magjareva bara kod Gorjanah...” *Šumarski list*³⁷ piše kako je bačvar Lovro Jäger iz Bavarske otvorio put slavonskoj rezanoj građi u cijelu Europu, a spominje i francusko društvo Societe d’ Importation de Chéne, koje obustavlja poslovanje u Slavoniji oko 1910., a koje je, između ostalih pilana, jednu imalo u Gorjanima od 1876. do 1884. godine.

Sobó³⁸ navodi kako je poduzetnik Lőrincz Jäger izgradio jednostavnu željezničku prugu, širine 50 cm, za prijevoz sirovina od udaljenih šumskih područja do pilane „Madjareva bara” u šumama đakovačkog biskupa, pri čemu donosi i skicu pruge (slika 2).³⁹

34 R. SKENDEROVIĆ, „Upravljanje šumama đakovačkoga biskupijskog vlastelinstva u vrijeme biskupa Josipa Jurja Strossmayera (1850. – 1905.)”, 657–675.

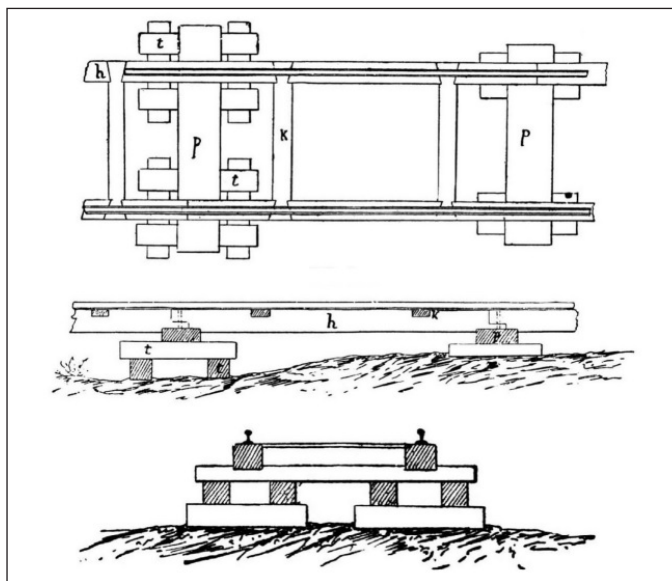
35 Rudolf HORVAT, *Povijest trgovine, obrta i industrije u Hrvatskoj*, Zagreb, 1994., 326.

36 ANONIMNO, „Šumska domaća trgovina s upravnog stanovišta”, *Narodne novine*, 28. 10. 1885., 1.

37 ANONIMNO, „Šumarstvo i industrija drva”, *Šumarski list*, 1. 1. 1912., 24.

38 Jenő SOBÓ, *Út-, vasút- és hidépítéstan, Selmeczbányan*, 1898., 500–502.

39 Zahvaljujem Jeleni Boras, djelatnici Muzeja Đakovštine, na pomoći oko pronalaska literature na mađarskom jeziku te dijela rukopisne građe.

Slika 2. Skica pruge u Mađarevoj bari (izvor: Sobó, J.).

Marković⁴⁰ navodi kako je na uglu Grčkog i Velikog sokaka⁴¹ u Gorjanima oko 1885. godine đakovačko vlastelinstvo sagradilo zidanu prizemnicu za potrebe administracije tijekom eksploatacije šume Mađareva bara od strane francuske firme Smith et Co., koji Mađarevu baru napuštaju 1893. godine. Upravo ove godine osnovana je Općina u Gorjanima pa je spomenuta zgrada, koja je do tada služila za administrativne potrebe kod eksploatacije šume, počela služiti kao sjedište Općine.⁴²

Prema navedenim zapisima moguće je zaključiti kako su na području Mađareve bare djelovale dvije pilane ili ista pilana različitih vlasnika, najprije Jägerova (radi prije 1876.), a zatim i Schmidtova (osnovana 1877.). Lorenz (Lovro) Jäger otvara pilane na području Slavonije u drugoj polovici 19. stoljeća. Gorjanima najbliža pilana za koju je poznato da ju je osnovao Jäger jest ona u okolici Koške, Habjanovaca i Poganovaca, koju je otvorio 1876. godine.⁴³ Na već spomenutim Habsburškim kartama ucrtana je parna pilana

40 M. MARKOVIĆ, „Selo Gorjani kraj Đakova, Razvoj naselja i kretanje stanovništva (Društvenogeografska promatranja)”, 145–252.

41 Danas Grčka ulica i Ulica Kula.

42 Ovu svrhu ima i od ponovnog osnutka Općine Gorjani 1993. godine do danas.

43 Zlata ŽIVAKOVIĆ-KERŽE, Jasna JURKOVIĆ, „Lorenz (Lovro) Jäger, industrijalac i dobrotvor”, *Godišnjak njemačke zajednice, DG Jahrbuch*, 22/2015, 21–28.

kod Poganovaca („Poganovcer Dampfsäge”),⁴⁴ međutim, ona se ne nalazi u blizini Maksim kanala, kao što to navodi Franjetić, pa vjerojatno nije riječ o istoj pilani.

Sječa šuma i otvaranje pilane, odnosno pilana, zahtijevalo je radnu snagu pa se u Mađarevu baru naseljava određeno stanovništvo. Po matičnim knjigama možemo pratiti kako su se u Mađarevoj bari od 1878. do 1886. godine rađala djeca mašinista, nadglednika i radnika kod mašine, djeca šumskih radnika, drvodjelaca, bačvara, mlinara, poljoprivrednika, služavki i nadničara. U ovom razdoblju ondje je rođeno ukupno 26-ero djece.⁴⁵ *Narodne novine* 1883. godine⁴⁶ spominju nesreću u šumi Magjareva bara kod Gorjana, u kojoj je tijekom sječe hrasta poginuo Marko Topić. Zajedno s poginulim Topićem hrast je sjekao Antun Valdig.

Nakon smrti biskupa Strossmayera ostavinsko povjerenstvo popisalo je 16. lipnja 1905. godine u šumi Mađareva bara drvo u količini od 45 gotovih hrpa i 25 prostornih metara gotovih hrpa. U šumi su popisana i 22 roja pčela, 88 košnica „dzizonka” dvostrukih s okvirima i 10 košnica jednostrukih s okvirićima.⁴⁷

Početak 20. stoljeća Mađareva bara spominje se kao gorjanski kanal, koji na sjeveru omeđuje („optiče”) đakovački ravnjak.⁴⁸ Nakon rušenja šume na području Mađareve bare preostaju *krčevine*, odnosno panjevi i žile koje je bilo potrebno izvaditi kako bi se zemljište moglo obrađivati i donositi prihod. Po pričanju kazivača Mirka Đelagića, biskupija je krčevine prodavala, i to isključivo Šokcima (Gorjancima i Potnjancima),⁴⁹ iako su se do tada u Gorjane naselili i Nijemci (Švabe/i) iz Bačke. Nijemci su mogli kupiti zemljište jedino ako im ga je prodao netko od Šokaca. Panjevi i žile vadili su se godinama,⁵⁰ panjeve su obilazili dok su orali, a u vrijeme kada je bilo manje sezonskih poslova, vadili su panjeve, pri čemu su ručno kopali

44 URL: <https://maps.arcanum.com/en/map/thirdsurvey25000/?layers=129&bbox=2024506.3545467446%2C5675782.734943056%2C2067119.9978157303%2C5696573.606636624/> (Pristupljeno: 11. 1. 2023.).

45 Državni arhiv Osijek, Matična knjiga rođenih župe Gorjani 1856. – 1896.

46 ANONIMNO; „Trojedna kraljevina”, *Narodne novine*, 30. 4. 1883., Prilog „Nar. Nov.” br. 99.

47 S. SRŠAN, *Ostavština đakovačkog i srijemskog biskupa Josipa Jurja Strossmayera 1905. godine*, 129-216.

48 R. FRANJETIĆ, „Đakovo i Đakovština”.

49 Zemljište se moglo i zauzeti pa otplaćivati u hrani ili novcu, a mogli su ga prepisati tek nakon što su ga isplatili.

50 Kazivač Mirko Đelagić (1950. – 2022.) pričao je kako su se žile izoravale još dok je on bio dijete.

zemlju oko njih i sjekirom sjekli žile. Neki panjevi bili su toliko veliki da su cijelu zimu vadili jedan panj.⁵¹

Drugi dio gorjanskog *atara* u kojemu nastaje veći dio salaša naziva se Livade i nalazi se jugoistočno od Mađareve bare, a sjeverno od Gorjana. Ulica koja danas vodi prema Livadama naziva se Ritvara (mađ. *rét* = livada, *vár* = dvorac, *város* = grad), što bi se moglo prevesti kao *livadski grad*, a naziv je vjerojatno povezan s nekadašnjim srednjovjekovnim utvrđenim naseljem na području Gorjana. Put do Livada u smjeru sela Krndija vodi kroz ovu ulicu tek od 1920. godine, kada je srušena jedna stara kuća i probijen „krndijaški put”,⁵² dok se ranije u Livade išlo kroz današnji odvojak Peričeve ulice, koji se nazivao Ritfala (mađ. *rét* = livada, *falu* = selo).⁵³ Naziv Ritfala može se prevesti kao *livadsko selo*⁵⁴ te ukazuje na moguću raniju naseljenost ovoga prostora pa su možda i spomenuti toponimi „kučišča” preostali iz toga vremena.

Područje Livada bilo je močvarno do prokopavanja kanala i regulacije rijeke Vuke. Novine *Syrmier zeitung* 1880. godine⁵⁵ pišu o regulaciji Vuke, odnosno močvarnog područja između Osijeka, Gorjana i Vukovara, za koje se navodi kako bi se pravilnom regulacijom rijeke moglo pretvoriti u mali Banat („kleines Banat”, aludirajući na plodno zemljište). Novine pišu kako je postupak u odlučujućoj fazi.

Radoslav Franjetić⁵⁶, već spomenuti đakovački tehnički izvjestitelj⁵⁷, piše kako je regulacija „Gornje Vuke” od sela Vuke do Razbojišta počela 1905. godine, a intenzivno se nastavila 1906. godine pod vrhovnim nadzorom Kraljevske županijske oblasti u Osijeku. Nastavljeno je i kopanje kanala, pritoka Vuke na području više poreznih općina,⁵⁸ a na području Gorjana

51 Kazivanje Stjepana Lovića po predaji od djeda.

52 M. MARKOVIĆ, „Selo Gorjani kraj Đakova, Razvoj naselja i kretanje stanovništva (Društvenogeografska promatranja)”, 232.

53 Josef WERNI, Konrad REIBER, Josef EDER, *Heimabuch Tomaschanzi-Gorjani: zur Erinnerung an unsere einstige Heimat in Slawonien*. Schwabenverlag, 1974., 180.

54 Slično i kao osječka „Retfala”, selo u ritu. Denis NJARI, „Povijesni razvoj naselja Retfale”, *Essehist: časopis studenata povijesti i drugih društveno-humanističkih znanosti*, 2/2010, 74–76.

55 ANONIMNO, „Eine ung. Stimme über Slavonien”, *Syrmier zeitung*, 24. 4. 1880., 1.

56 R. FRANJETIĆ, „Đakovo i Đakovština”.

57 Radi na području Đakovštine od 1906. do 1916. godine.

58 Vuka, Beketinci, Punitovci, Krndija, Gorjani, Bučje (Podgorje), Bračevci, Potnjani kotara Đakovo i Razbojišta kotara Našice. Franjetić navodi kako su općine uplatile 225.756 kruna u zlatu.

tada su prokopani: kanali Punitovci-Gorjani, Mač, Balokan, četiri pritoka u gorjanskim livadama, kanal Gorjan-Potnjani, Maksimov kanal i drugi, te su izrađene betonske stube, od kojih su tri izgrađene na Maksimovu kanalu. Također piše kako je ova „blagoslovljena” regulacija voda uspjela u svakom pogledu. Isušivanjem močvarnog područja Livade se počinju obrađivati, a prva zadovoljavajuća žetva ondje bila je 1910. godine.⁵⁹

U Gorjanima je početkom 20. stoljeća provedena i komasacija poljoprivrednog zemljišta uz prokopavanje kanala na području Gorjana i Tomašanaca, a provodila se od 1907. do 1911. godine, kako navode Werni i sur.,⁶⁰ dok Marković⁶¹ navodi kako je dovršena 1914. godine.⁶² Za komasaciju u Gorjanima zaslužni su: Gaja Perić⁶³, Johann Kupferschmidt, Johann Kneer i Seifert, a svi seljaci sudjelovali su u prijevozu zemlje.⁶⁴ Prema riječima kazivača Mirka Đelagića, tijekom komasacije Šokci su mogli birati u kojem dijelu *atara* žele dobiti okrupnjeno poljoprivredno zemljište pa su izbjegavali močvarno područje Livada, koje su ostavljali Nijemcima, što potvrđuje i kazivač Matija Pavić, koji je pričao kako su Šokci iz Livada bježali „k'o vrug od tamjana”. Međutim, već prve žetve u Livadama pokazale su kako je zemljište ondje izuzetno kvalitetno pa su Nijemci govorili Šokcima kako su im ostavili „Banat”.⁶⁵ Okrupnjeno zemljište, novija mehanizacija, sjetva monokultura na površinama od 50 i više jutara te suvremeniji načini poljoprivredne proizvodnje doveli su Nijemce u povoljniji položaj u odnosu na Šokce.⁶⁶

59 J. WERNI, K. REIBER, J. EDER, *Heimatbuch Tomaschanzi-Gorjani: zur Erinnerung an unsere einstige Heimat in Slawonien*, 73.

60 J. WERNI, K. REIBER, J. EDER, *Isto*, 73.

61 M. MARKOVIĆ, „Selo Gorjani kraj Đakova, Razvoj naselja i kretanje stanovništva (Društvenogeografska promatranja)”, 145–252.

62 U Odjelu za katastar nekretnina u Đakovu posjeduju kartu na kojoj nije navedena godina izrade, ali se smatra kako potječe s početka 20. stoljeća, što bi se vremenski moglo poistovjetiti s komasacijom koju spominju Werni i sur. (1974) te Marković (1975). Kazivač Mirko Đelagić također je spominjao provođenje komasacije 1914. godine.

63 Tadašnji načelnik općine (Marković, 1975).

64 J. WERNI, K. REIBER, J. EDER, *Heimatbuch Tomaschanzi-Gorjani: zur Erinnerung an unsere einstige Heimat in Slawonien*, 73.

65 Kazivanje Mirka Đelagića.

66 M. MARKOVIĆ, „Selo Gorjani kraj Đakova, Razvoj naselja i kretanje stanovništva (Društvenogeografska promatranja)”, 145–252.

Kolebe

Komasacija je stvorila okrupnjene površine poljoprivrednog zemljišta, pa je svaki vlasnik umjesto usitnjenih parcela od tada imao jednu ili dvije veće, a najveću površinu poljoprivrednog zemljišta nazivali su *posjed*. Kako gorjanski *atar* čini veliko područje, određeni dijelovi bili su udaljeni pa bi se tijekom vožnje konjima i kolima ili prijevoza mehanizacije do tamo izgubilo dosta vremena. Osim toga, u slučaju nepovoljnih vremenskih uvjeta trebali su nešto što će služiti kao zaklon ljudima i stoci. Vjerojatno su ovo glavni razlozi zašto su se po polju počele praviti kućice, šupice i slični objekti, zvani kolebe ili rjeđe kolibe. Ovakvi objekti najčešće su se pravili na *posjedima*, osobito ako su bili veći. Pravljeni su obično u voćnjaku⁶⁷ ili uz šumicu, a u pravilu je uz nju bio i bunar.

Jakšić⁶⁸ piše da je koleba (koljeba, koluba, kolepka, koliba) kućica, drvenjara, trščara, nastamba na stanu, majuru, vinogradu. Sličan opis daje i Žaper⁶⁹, koja za kolebu kaže kako je ona objekt stambene namjene na prostoru *stana* (salaša).

Kolebe u Gorjanima imale su različit izgled i namjenu. Kolebu je mogla činiti samo nadstrešnica (šupica) od drvene građe, opšivena daskama (slike 3 i 5), koja je služila za ostavljanje poljoprivrednih strojeva i oruđa ili držanje stoke. Građene su bile od drvene građe, opšivene daskama, katkada obojene (*okrečene*) vapnom (*krečom*) s jednostrešnim krovom, pokrivene slamom ili crijepom. Do sadašnjeg vremena sačuvala se jedna koleba ovakvog tipa (slika 3) na takozvanom Bešlićevu posjedu⁷⁰ uz Kućanački put. Uz kolebu se nalazi vinograd, nekoliko voćaka te raspelo⁷¹. U samoj kolebi od nekadašnje mehanizacije do 2023. godine sačuvao se *rajcer*, nekoliko *vagira* i grablje.

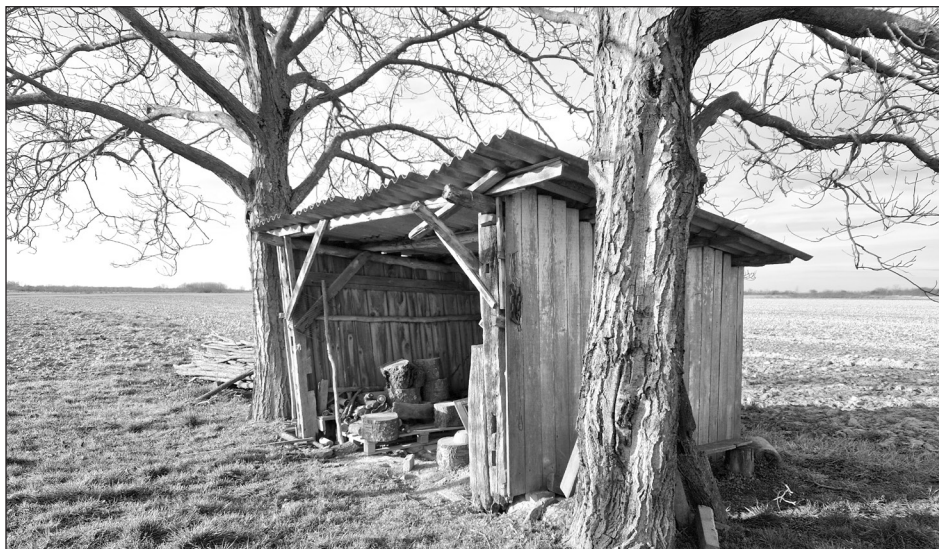
67 Kazivač Stjepan Karalić spominje kako je voćaka i vinograda najviše bilo u području prema Potnjanima i u Lipiku (dio polja u nastavku Kućanačke ulice), ali i u drugim dijelovima polja, dok ih nije bilo u Livadama jer ondje nisu uspijevali. Također navodi kako su u Livadama bili Švabi (Nijemci).

68 M. JAKŠIĆ, *Rječnik govora Slavonkih, Baranjskih i Srijemskih*, Zagreb, 287.

69 Marta ŽAPER, „Tradicijska stambena arhitektura istočne Slavonije u XIX. stoljeću (s posebnim osvrtom na kasnije primjere i graditeljsku baštinu županjske posavine)”, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Diplomski rad, 2015., 1–67.

70 Danas u vlasništvu obitelji Sučić.

71 Nekadašnje betonsko raspelo nastradalo je u nevremenu pa je obitelj Sučić 2013. godine metalni korpus i natpis sa staroga raspela obnovila i postavila na novo drveno raspelo u spomen na Mandu i Jozu Bešlić.

Slika 3. Koleba na Bešlićevoj posjedu 2023. godine (foto: Lović, I.).

Jedna od posljednjih ovakvih koleba bila je i Pribanićeva koleba (slike 4 i 5), smještena u bagremovoj šumici na području Rupača (Zorjaševo). Ova koleba sačuvala se do 2000-ih godina, a u unutrašnjosti od oruđa se tada nalazio valjak (slika 4), nekoliko *vagira* te metalna *brnjica* za konje⁷². U unutrašnjosti kolebe nalazio se i dotrajali drveni stol.

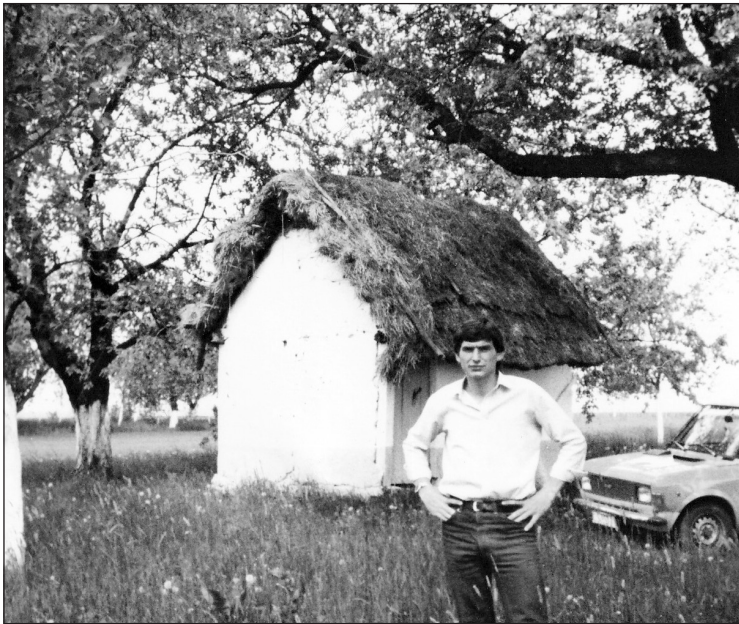

Slike 4. i 5. Pribanićeva koleba 2005. godine s drvenim valjkom (foto: Lović, I.).

72 Stavljali su je konjima na glavu kako ne bi grizli kukuruz tijekom kultiviranja.

Još jedan oblik jednostavno građene kolebe, kakve danas više nema, takozvana je koleba *ljubeničarka*. Može se reći kako je konstrukciju ove kolebe činio samo krov, odnosno drvena građa u obliku dvostrešnog krova, koja je bila postavljena sve do poda, bez bočnih zidova te je bila prekrivena najčešće slamom i služila je za noćenje. Kazivač Stjepan Lović sjeća se kako su u takvoj kolebi spavali radnici koji su pravili opeku na njihovu *posjedu*, koji se također nalazi u Rupačama. Postojale su i mobilne kolebe, na „točkovima” (kotačima), kakve su „čobani” (pastiri) koristili tijekom čuvanja ovaca.

Koleba je mogla biti građena i u obliku manje kućice s jednom (slika 6) ili najviše dvije prostorije (slika 7). Uglavnom su bile građene kao brvnare: od drvene konstrukcije (*podsjek*, *ušaki*⁷³ i grede) između koje su bila *brvna* zamazana blatom (mješavina zemlje i pljeve) (slike 6 i 7) i obojena vapnom. Kolebe su mogle biti i zidane, obično *prijesnom ciglom* (ćerpič) (slike 8 i 9). Krovna konstrukcija na svim kolebama bila je od drvene građe, pokrivena slamom (ražena⁷⁴) (slike 6, 7 i 8) ili crijepom (slike 3, 5 i 10).

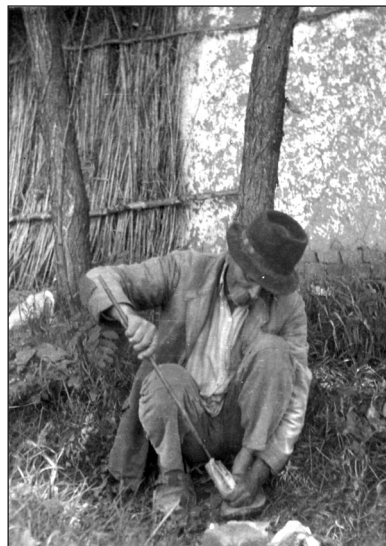
Slika 6. Marko Pavić 1985. godine ispred kolebe koju je gradio njegov pradjed Tomo. Koleba je građena od ušaka i brvana te pokrivena tada zobnom slamom, a ranije raženom (foto: Đelatović, I.).

73 Kod gradnje nekadašnjih kuća od drvene konstrukcije, vodoravno postavljene grede odmah iznad temelja (poput vijenca) nazivale su se *podsjek*, u *podsjek* su umetnuti noseći stupovi (*ušaki*) i do njih na uglovima kosnici (*krivaki*).

74 Kazivač Marko Pavić kaže kako se ražena slama pri pokrivanju krova vezala u snopiće i slagala.

Slika 7. Lovci kod kolebe Mije Marčerkovog (Petrošević) u Gorjanima 1977. godine. S lijeva na desno: Đuro Bogojević, Ivan Kočet, Dujo Jukić, Jozo Bagudić, Blaž Lović, Mijo Bagudić te psi Amor i Bela⁷⁵ (izvor: arhiv obitelji Lović).

Slike 8. i 9. Stipa Lović kod svoje kolebe 1957. godine. Koleba je bila zidana ćerpičem i pokrivena slamom, dok je šupa obložena trskom. U šupi je držao kravu. Ispred kolebe nalazi se drvena konstrukcija za vinovu lozu – lomača (foto: Bošković-Stulli, M.).⁷⁶

75 Opis slike: Jozo Bagudić – Bajica.

76 Institut za etnologiju i folkloristiku, IEF foto 2026 i 2027.

U unutrašnjosti kolebe (sobi) mogao je biti stol (*sinija*) i stolice, ležaj (*kanafet* ili krevet), *šporet* za kuhanje, polica za posuđe i drugo. U šupi su držali krave, vezali konje pri boravku na *posjedu*⁷⁷ ili su ostavljali plug, valjak, *zubaču* (drljaču) i druge strojeve koje su koristili tijekom obrade tla.⁷⁸

Imućniji mještani uz kolebu (kućicu) imali su i manje gospodarske objekte: šupu (nadstrešnica) i svinjac, tor za svinje ili ovce, koje su ondje mogle biti cijelo ljeto ili čak i cijele godine. Ukoliko bi kod kolebe bila stoka, ondje se odlazilo svakodnevno kako bi je se nahranilo ili se ondje ostajalo i boravilo duže. Kazivač Petar Janković pričao je kako su kod kolebe držali svinje, a on bi svakodnevno rano ustajao i ondje odlazio sa psom. Kod kolebe bi kuhao krumpir i u obliku *napoja* njime hranio svinje, a odande bi ih vodio i na ispašu.

Manju kolebicu sa šupicom u kojoj je držao kravu imao je Stipa Lović (1894. – 1957.), kojega je ondje tijekom svojih terenskih istraživanja 1957. godine fotografirala Maja Bošković-Stulli (slike 8 i 9). Kazivačica Terezija Kirhofer, kći Stipe Lovića, pričala je kako je Stipa u starosti više godina (4 do 5) živio preko ljeta u kolebi na *posjedu*, ondje su držali *marvu* (stoku) i *živad* (perad), a otac bi pri dolasku u selo katkada odande donosio *očupano* jedno ili dva pileta. *Posjed* im se nalazio u smjeru Potnjana s lijeve strane, ondje su imali deset jutara zemljišta u komadu, a kako je bilo dosta udaljeno od sela, ondje su pravili kolebu. Zemljište je kasnije mijenjano u postupku arondacije 80-ih godina 20. stoljeća i danas se nalazi u sastavu table državnog poljoprivrednog zemljišta.

Kazivač Marko Pavić (slika 6) također spominje kako mu je djed povremeno ostajao prespavati u kolebi na *posjedu*. Uz kolebu se nalazila šupa i svinjac, pa su preko ljeta ondje držali svinje. U kolebi je bio *otoman* pleten od slame, stol i dvije stolice (šamlice), dok se uz kolebu nalazio bunar. Koleba je bila unutar voćnjaka, gdje su se posebno isticali stara kruška i *oskoruš* (oskoruša).

Kazivač Antun Bagudić sjeća se kako je na Agotićevo posjedu živio najstariji član obitelji te kako su ondje držali svinje i kokoši.

Kazivač Stjepan Lović sjeća se kako se *Jozanova* (Matanovac) koleba nalazila u području Mlačice (na takozvanom *Kajnerovom*). Koleba je bila

77 Kazivanje Stjepana Đelatovića.

78 Kazivanje Stjepana Karalića te primjeri Bešlićeve i Pribanićeve kolebe.

veliĉine 3 x 4 m, pokrivena crijepom, a uz nju je bila nadstrešnica duŹine oko 2 m. Na mjestu kolebe danas se nalazi bagremova šumica, a djelomiĉno su vidljivi temelji od cigle. U blizini kolebe nalazio se *ovĉinjak* za ovce, graĊen je bio od drvene konstrukcije, pribliŹne veliĉine 10 x 10 m, opšiven daskama. Krov *ovĉinjaka* bio je dvostrešni i pokriven slamom. Stjepan Lović takoĊer je spomenuo kako je jedna od najvećih koleba kojih se sjeća bila *Markova* koleba (Pavić) u kojoj se u kratkom vremenskom razdoblju ĉak i stanovalo.

Kazivaĉica RuŹica Karalić sjeća se kako su na *posjedu* imali kolebu graĊenu od *ušaka* i *brvana*, pokrivenu crijepom, u kojoj je bio slamnati *kanafet* i *šporet fijkaker*. U blizini kolebe bila je štala i svinjac s torom. Ondje je boravila stoka, dok ljudi nisu stalno boravili, već bi povremeno preko podneva ostajali prespavati. Pokraj njihova posjeda bio je posjed Joze (zvanog Dildo) i Luce Petrošević s kolebom, voćnjakom i velikom trešnjom. RuŹica kaŹe kako su Petroševići ondje stalno boravili, a ĉesto i kuhali.

Jedina gotovo u cijelosti saĉuvana koleba nalazi se u Lipiku, to je koleba Stipe Petroševića *Franjinog* (slike 10 i 11). Koleba je u ruševnom stanju i zarasla u šikari. Ćelo kolebe okrenuto je prema jugu i ondje se nalazi otvor nekadašnjega (vjerojatno dvokrilnog) prozora, dok se ulazna vrata nalaze na istoĉnoj strani. Temelji kolebe su od cigle, na njima se nalazi drveni *podsjek*, na njemu *ušaki*, na uglovima *krivaki* te je izmeĊu zidana ciglom. Ovakav tip gradnje nazivali su „zidano izmeĊu ušaka”. Na istoĉnoj, juŹnoj i zapadnoj strani zidana je *prijesnom ciglom* (ĉerpiĉima) te omazana blatom, dok je na sjevernoj strani zidana peĉenom *ciglom* (opekom). Vijenac i stropne grede takoĊer su drveni, izmeĊu njih su brvna te je sve omazano blatom, kao i unutrašnjost zidova. Desno od ulaznih vrata nalazi se otvor za odlazak na tavan. Krov ĉine drveni rogovi te je koleba pokrivena *bijelim biber* crijepom. Ćelo kolebe opšiveno je daskama s vanjske strane. Na podu kolebe je zemlja. U jugoistoĉnom uglu postoje saĉuvani dijelovi zidanog šporeta (štednjaka), od kojega je izlazila cijev na prednju (juŹnu) stranu kuće. U sjeverozapadnom uglu nalazi se drvena konstrukcija za koju je nekada bio vezan konj. U blizini ove kolebe nalazila se i koleba RuŹice Petrošević *Franjine*, ali njezinih tragova više nema, saĉuvani su tek panjevi starih trešanja koje su se nalazile u blizini te orasi, a u novije vrijeme ondje je zasaĊena bagremova šumica.

Slike 10. i 11. Koleba Stipe Petroševića Franjinog 2023. godine (foto: Lović, I.).

Kazivači su nabrojili još neke od koleba kojih se sjećaju, ali su o njima govorili s manje detalja, to su: *Tomaševa* (Blažanović), *Ivaševa* (Birtić), *Ilijaševa* (Marko Birtić), *Tuterova* (Lončarević), *Peštalićeva* (Ivanović), *Šandorova* (Đelatović), *Agotićeve* (Božo, Joz a i Ivan), *Bonina* (Kovačić), *Karalićeve* (Tuna i Marko), *Matanovčeva* (Jozo), *Stažićeva* (Marko), *Sudareva*, *Šmizova*, *Petroševićeva* (Ivo), *Franjevićeva* (Joca), *Tomićeva*, *Lukeceva* (Božo Birtić), *Mandikina* (Jozo Lađarević), *Filakova* (Kovačević), *Šipoševa*, *Šimetina* (Bogdanović), *Matoševa* (Stipanović, na Grkovu posjedu) i *Đelatove* (Ivo i Pavo Đelatović) kolebe.

Poneke su kolebe, kao što kaže kazivač Stjepan Karalić, bile „k’o stan, da si mog’o tamo stanovat’”, pri tome spominje *Tuterovu* kolebu, zatim kolebu *Joze Franjinog* (Petrošević) te kolebu Blaža Karalića. Iz prethodnog zapisa o sjećanju kazivača vidljivo je kako se u nekim kolebama stanovalo, češće privremeno, a katkada i duže. Karalić⁷⁹ piše kako su kod koleba bili momci, koji su čuvali svinje i goveda te rijetko dolazili u selo, pri čemu je bilo slučajeva da prilikom ženidbe *đuvegija* nije ni poznao mladu do odlaska na vjenčanje. U vremenu kojega se sjećaju kazivači (20. stoljeće), ondje je boravilo većinom starije stanovništvo.

79 Osobni arhiv, Lucija KARALIĆ, „Svatovi u Gorjanu kad su oboje iz Gorjana”, rukopis, 1. 6. 1975.

Španiček⁸⁰ piše kako je u cijeloj Slavoniji uobičajen naziv za kuću na salašu koleba ili koliba, čak i kada je kuća solidno zidana, pa pretpostavlja kako se sam naziv zadržao duže nego nekadašnji jednostavni oblici skloništa za ljude (kolebe) iz kojih su se vjerojatno razvili noviji oblici kuća. Lovretić⁸¹ donosi zanimljive podatke o kolebama i stanovima u mjestu Otok s kraja 19. stoljeća. Iako ih u tekstu navodi kao odvojene cjeline, moguće ih je povezati i pretpostaviti kako su tamošnji stanovi nastali iz šumskih koleba. Lovretić spominje kolebe – „drveñare sa dva pengerka”, omazane blatom, sa sobicom i kućom u kojima su živjeli ljudi koji su čuvali „marvu” (stoku) koja je živjela u šumama: „sviñe, goveda, ovce, koñi i kobile, koje ne rade i ne voze kolima.”, dok za stan piše kako je kuća u polju u blizini kakve šume jer je od starine bilo da „marva” živi preko ljeta u polju i ljudi su mogli „tirati sviñe u žir, goveda u pustare...”. Lovretić piše kako su pojedine obitelji ondje izgradile „pojate”⁸² za goveda, svinjce za svinje i torove za ovce. Nakon prodaje šuma ljudi su odande morali iseliti pa grade prave stanove na svojem zemljištu, ali, ako može, svaki stan treba biti u blizini šume.

Primjeri iz drugih dijelova Slavonije po kojima salaši/stanovi nastaju iz koleba, ali i gorjanski primjeri u kojima su ljudi uz kolebe počeli graditi druge gospodarske objekte, počeli ondje držati stoku i sami boraviti duže, ukazuju kako su ovakve kolebe bile preteča razvoja stambeno-gospodarskih cjelina koje nastaju sjeverno od Gorjana od kraja 19. stoljeća i koje se nazivaju salaši.

Salaši

Jakšić⁸³ piše kako je *salaš* ili *saloš* „majur, stan, farma, gazdinstvo izvan kuće”. *Hrvatska enciklopedija*⁸⁴ piše kako salaš (mađ. *szállás*) označava „... gospodarsko-stambene zgrade izvan naselja, smještene na udaljenim poljima, pašnjacima ili uz šumu; predviđene za ljetni smještaj stoke te nekoliko ukućana, koji su se izmjenjivali na privremenom boravku. Sastoji se od stambene zgrade, nastambi za stoku (staje, ovčarnice), peradarnika, pčelinjaka,

80 Žarko ŠPANIČEK, *Narodno graditeljstvo Slavonije i Baranje*, Vinkovci, 1995., 87.

81 Josip LOVRETIĆ, *Otok* (Pretisak iz „Zbornika za narodni život i običaje južnih Slavena”, JAZU Zagreb, Knjiga II – 1897, III – 1898, IV – 1899, VII – 1902, XXI – 1916 i XXIII – 1918. godine), Vinkovci, 1990., 49–53.

82 Šupe, drvene, obično opšivene daskama.

83 M. JAKŠIĆ, *Rječnik govorā Slavonjskih, Baranjskih i Srijemskih*, Zagreb, 667.

84 URL: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=54158/> (Pristupljeno: 7. 3. 2023.).

spremišta za žito (hambar) i kukuruz te pomoćnih objekata (pušnica za sušenje mesa, krušna peć i sl.)”. Opisani pojam salaša gotovo u potpunosti odgovara opisanim većim kolebama na području Gorjana, udaljene su od sela, ondje se nalaze objekti za stoku i privremeno se boravi, nekada duže, a nekada kraće.

Za područje Đakovštine Svirac⁸⁵ navodi kako se u mjestima Kešinci i Selci Đakovački koristi naziv „salaš i to kao saloš”, dok za Gorjane i Stare Perkovce piše kako ne koriste naziv stan ili salaš, već koleba.

Knežević⁸⁶ riječi salaš i stan koristi kao sinonime te piše kako se naziv stan upotrebljava u većini graničarskih sela, dok se u paorskim selima⁸⁷ Slavonije češće upotrebljava naziv salaš, baš kao u Bačkoj i Banatu. Također navodi kako se u malom broju sela Paorije, pri čemu kao primjer navodi Gorjane, za pojam *stana* koristio naziv *koleba*. Svirac⁸⁸ navodi kako je u većini slavonskih mjesta potvrđen naziv stan te kako on ima značenje: „obiteljsko zemljište izvan mjesta” na kojemu se nalaze: stambena zgrada pod nazivom koleba, pri čemu kao primjer navodi i Gorjane, zatim gospodarske zgrade poput *staglja*, *štale*, svinjca, bunara s *dermom*, *valova* i ostalog te od zemljišta: *bašča* (vrt), *šljivik*, šuma, livada, obradivo zemljište i eventualno ribnjak.

Knežević također donosi nekoliko opisa što je to stan, te između ostalog navodi kako je najopširnije određenje slavonskog stana dala Manda Svirac, koja je ustanovila tri odrednice stana: stambena zgrada, gospodarske zgrade i sadržaji te zemljište. Knežević navodi i kako kuća i gospodarstvo izvan sela „ne fungiraju” kao stan ukoliko nemaju vezu sa selom, odnosno ukoliko nisu s njim cjelina, pri čemu kao primjer navodi vojvođanske salaše u kojima ljudi privremeno žive, a imaju kuću u selu ili u gradu, dok kao iznimku navodi naseobinu Čenej u Vojvodini, gdje je stanovništvo od najranijih vremena imalo stalno boravište, odnosno naselje „salašarskog tipa”. Po obitavanju Knežević stanove dijeli na ljetne i zimske, pri čemu su zimski stanovi oni koji su stalno u upotrebi, oni u kojima uvijek netko obitava, a u ljetnima povremeno. Spominje i dnevne stanove, koji mogu biti ljetni i zimski, ali na kojima se obitava samo tijekom dana (dolazi svaki dan).

85 Manda SVIRAC, „Slavonski stan – salaš”, *Godišnjak Matice Hrvatske*, 9/1980, 46–56.

86 Ante KNEŽEVIĆ, *Šokački stanovi*, Županja, 1990., 14.

87 Habsburška Monarhija je nakon oslobođenja od turske vlasti Slavoniju podijelila na dva dijela: južni, manji – Vojna krajina ili „Granica” i sjeverni, veći – Provincijal ili „Paorija” (Knežević, 1990).

88 M. SVIRAC, „Slavonski stan – salaš”, 46–56.

Svirac⁸⁹ navodi kako su salaši u pravilu mjesta privremenog boravka, iako su katkada bili i mjesto stalnog boravka jednoga bračnog para iz nekadašnjih kućnih zadruga, pri čemu navodi kako su to često bili stariji ljudi, koji su se na stan povukli zbog mira, prepuštanja „gazdovanja”, razočaranja ili katkada kazne.

U različitim dijelovima Slavonije salaši ili stanovi nastaju u različito vrijeme. Knežević⁹⁰ piše kako prvi poznati salaš nastaje u okolici Sikirevaca oko 1750. godine, upravo u vrijeme kada je Terezijanski Slavonski urbar od 15. ožujka 1756. (*Theresiana urbarialis regulatio*) naredio ušoravanje sela i krčenje pustara i grmlja u središtu njiva.⁹¹ Španiček⁹² pretpostavlja kako ih seljaci tada počinju graditi kako bi si olakšali poljoprivrednu proizvodnju na udaljenim oranicama, livadama i „pasištima” pa prave „podružnice u polju ili šumi”, koje predstavljaju „ostatke prastarih seljačkih naselja raspršenog tipa.”⁹³ Na stanovima ili salašima živjeli su povremeno članovi nekadašnjih kućnih zadruga.

U Gorjanima postoje pojmovi koleba i salaš. Kolebe se nije doživljavalo kao stalno rješenje za stanovanje. Vlasnici koleba imali su kuću u selu u kojoj su trajno živjeli (stanovali). Prema opisanom pojmu stana ili salaša, kao što to donose opisi Kneževića, Jakšića, Španičeka ili *Hrvatske enciklopedije*, gorjanske kolebe primjer su ovakvog tipa objekata.⁹⁴

Pod pojmom salaša Gorjanci podrazumijevaju mjesto trajnog boravka. Ljudi koji su živjeli na salašu nisu imali kuću u selu i nisu ondje odlazili sezonski. Ipak, i u slučaju gorjanskih salaša postoje dva tipa salaša. Na salašima u Mađarevoj bari živjeli su vlasnici imanja, koji osim kuće na salašu nisu imali drugu kuću, već im je kompletno imanje bilo u polju. Drugi tip salaša jest onaj u kojima imućniji vlasnici salaša imaju kuću u selu, u kojoj trajno žive, ali imaju i salaš (podružnicu) u polju s kućom u kojoj stalno žive

89 *Isto*, 46–56.

90 A. KNEŽEVIĆ, *Šokački stanovi*, 12.

91 Josip BÖSENDORFER, *Agrarni odnosi u Slavoniji*, Zagreb, 1950., 198–203.: „Deseto. Za iskerčiti starji, koji jeste nigda za pustaije služio, vilajeta ovoga obraz i postaviti dobrim redom prave kuće, paori gdi misto dopustja kuće svoje spolu napravljati i na jedno misto zastati se, germlje pako napolak zemlja odovud odonud ostavljeno izčupati ili izokreniti po magistratu varmeckomu da se natiraju.”

92 Ž. ŠPANIČEK, *Narodno graditeljstvo Slavonije i Baranje*, 89.

93 Moguće je kako je jedno od takvih naselja bilo i spomenuta „Ritfala” kod Gorjana.

94 Što odgovara i zapisu Mande Svirac o tome kako se stanovi ili salaši u Gorjanima nazivaju kolebe.

najamni radnici, takozvani *komencijaši*. Ovakvi salaši u pravilu su pripadali Nijemcima.

Prvi spomen salaša u Gorjanima već je spomenuti toponim „Salaši” u području Livada, na kartama druge vojne izmjere (1869. – 1887.) Habsburške Monarhije,⁹⁵ na mjestu neposredno uz današnju šumu Sibik (slika 1), iako nije poznato tko je ondje živio niti kakav su oblik salaša predstavljali. Kazivač Stjepan Karalić navodi kako je u razdoblju dok su u Gorjanima živjeli Nijemci, u području Livada postojalo puno salaša, kako nije bilo „možda desetak jutara” zemljišta na kojemu nije bio salaš te kako je, kada bi se s kraja sela⁹⁶ pogledalo prema šumi, izgledao kao da je ondje *ritko* (rijetko, raštrkano) selo. Svi salaši u Livadama, kojih se sjeća kazivač Stjepan Đelatović, bili su u vlasništvu Nijemaca.

Prvi Nijemci u Gorjane počinju dolaziti od 1855. godine, a do 1880. godine ondje je bilo preko 50 njemačkih kuća, što je tada činilo gotovo polovicu sela, a 1915. godine od 370 naseljenih kuća u Gorjanima, njemačkih je bilo 137.⁹⁷ S obzirom na to da se doseljavanje Nijemaca vremenski poklapa s provođenjem druge habsburške vojne izmjere i da su u kasnijem razdoblju (do Drugoga svjetskog rata) u Livadama postojali njemački salaši, može se pretpostaviti kako prve salaše u Gorjanima grade upravo Nijemci.

Stjepan Karalić navodi kako su *komencijaši* na njemačkim (švapskim) salašima obrađivali zemljište vlasnika salaša, brinuli o kravama koje bi ondje bile, dok su konje neki držali na salašu, a neki u selu. *Komencijaš* je mogao ondje živjeti zajedno s obitelji („ondje su se i djeca rađala”) te mu je gazda davao sve ono što mu je bilo potrebno za život, od žitarica, drva za ogrjev do svega ostaloga. Sve ovo o salašima u Livadama potvrđuje i kazivač Stjepan Đelatović, koji kaže kako je *komencijašima* plaćano u naturi, a da su oni ondje živjeli, brinuli o imanju, dok ih je gazda imanja nadgledao. Stjepan Đelatović spominje neke od njemačkih salaša. Prvi salaš do šume iz smjera Mađareve bare bio je Schweizerov, zatim Gantnerov, pa dva Knerova te Gillichov bliže cesti krema Krndiji, a sjeća se kako je postojao i „Nemfirov” (Nebenführ)

95 URL: <https://maps.arcanum.com/en/map/thirdsurvey25000/?layers=129&bbox=2024506.3545467446%2C5675782.734943056%2C2067119.9978157303%2C5696573.606636624/> (Pristupljeno: 11. 1. 2023).

96 S brijega, sjeverni rub đakovačkog ravnjaka.

97 M. MARKOVIĆ, „Selo Gorjani kraj Đakova, Razvoj naselja i kretanje stanovništva (Društvenogeografska promatranja)”, 145–252.

salaš.

Na aerofotogrametrijskim snimkama iz 1956. godine vidljivi su salaši u Mađarevoj bari i djelomično sačuvani salaši u Livadama, dok je na snimkama iz 1966. godine vidljiv tek dio salaša u Mađarevoj bari, a na mjestu salaša u Livadama nalaze se formirane velike table poljoprivrednog zemljišta.⁹⁸

U Matičnim knjigama rođenih župe Gorjani⁹⁹ spominju se i pustare, odnosno možemo pratiti kako se na njima rađaju djeca nadničara, radnika, slugu, služavki, ratara i kočijaša. Prva pustara spominje se 1893. godine, i to Krausova pustara na kojoj se rađa dijete kočijaša Franje Glazera i Marije Wurst.¹⁰⁰ Od 1906. do 1942. godine spominju se pustare (pustara) Adama, Tome, Josipa i Jakoba Šerera ili samo Šererova pustara¹⁰¹, a zatim i sljedeće pustare: König/Jakob König (1919. – 1931.),¹⁰² Kner/Sebastijan Kner (1919. – 1941.),¹⁰³ Nebenführer/Nebenführ/Ivan Nebenführ (1920. – 1945.),¹⁰⁴ Šreiber/Mato Šreiber/Matija Schreiber (1925. – 1944.),¹⁰⁵ Klaus/Franjo Klaus (1926.),¹⁰⁶ Pies (1926.),¹⁰⁷ Šnaider/Šnajder (1926.),¹⁰⁸ Švajcer/Ivan Švajcer/Schweitzer (1926. – 1945.),¹⁰⁹ Ivan Perči (1928.),¹¹⁰ Ivan Birtić (1929. –

98 Državna geodetska uprava, Aerofotogrametrijske snimke iz 1956. i 1966. godine.

99 Arhiv Župe sv. Jakova apostola Gorjani, Matične knjige rođenih župe Gorjani 1897. – 1917., 1918. – 1944., 1945. – 1961., 1962. – 1987.

100 Državni arhiv Osijek, Matična knjiga rođenih župe Gorjani 1856. – 1896.

101 Ondje su živjeli: Ivan Aman (nadničar) i Eva rođ. Friedrich, Matija Reili (nadničar) i Marija rođ. Wagner, Antun Bittner (nadničar) i Terezija rođ. Dobler, Martin Hubert (sluga) i Eva rođ. Eifried, Josip Scherer (ratar) i Elizabeta rođ. Fischer, Josip Stamb (sluga) i Reza rođ. Münster.

102 Ondje su živjeli: Josip Ginder (ratar) i Ana rođ. Reitich, Stjepan Kromer (nadničar) i Rozalija rođ. Haga, Ivan Nuber (nadničar) i Barbara rođ. Lengl te Marija Sadlek.

103 Po kazivanju Stjepana Đelatovića postojala su dva Knerova salaša, a ovdje su navedeni stanovnici oba: Šimo Čulić (ratar) i Marija rođ. Đuretić, Marijan Đuretković (nadničar) i Franjka rođ. Šajkunović, Franjo Majer (nadničar) i Eva rođ. Velk, Nikola Rendulić (nadničar) i Janja rođ. Mulac, Josip Schoper i Eva rođ. Rettig, Petar Vrselja (radnik) i Eva rođ. Kelava.

104 Ondje su živjeli: Antun Bittner (sluga) i Terezija rođ. Dobler, Pavao Novak (nadničar) i Kata rođ. Vojtek, Vinko Pavlović (kočijaš) i Ana rođ. Jelić, Stjepan Siepl (ratar) i Elizabeta rođ. Francem.

105 Ondje su živjeli: Matija Fišer (nadničar) i Magdalena rođ. Hager, Pavo Perčinić (sluga) i Kata rođ. Štimac, Ivan Peler i Marija rođ. Vanjik, Josip Pleli (ratar) i Barbara rođ. Keinrat.

106 Ondje su živjeli: Stjepan Mituš (kočijaš) i Marija rođ. Vlahinić, Mihajlo Peler i Marija rođ. Vojig.

107 Ondje su živjeli Pavao Reič i Kata rođ. Tiliši.

108 Ondje su živjeli: Josip Manhalda (sluga) i Ana rođ. Feller te Katica Vojtek.

109 Ondje su živjeli: Terezija Kasak, Ana Laslović, Ana Lenhardt (udana Šmidt) i Janja Mulac (udana Rendulić).

110 Ondje je živjela Marija Sadlek.

1931.),¹¹¹ Glasenhardt/Ivan Glassenhardt (1929. – 1946.),¹¹² Bergenstoch (1930.),¹¹³ Gilih (1938.),¹¹⁴ Nikola Leicht (1941.),¹¹⁵ Krintus (1942.),¹¹⁶ Jakob Wink (1944.).¹¹⁷ Neke od spomenutih pustara u određenim zapisima spominju se kao posjed: Ivan Birtić (1930.) i Kner (1939.), a ponekad i kao salaš:¹¹⁸ Birtić/Ivan Birtić *Ilišev* (1943. i 1945.) i Glasenhardt (1944.). Dok se Lovakovićev salaš¹¹⁹ u matičnim knjigama spominje samo kao salaš 1947. godine.

Usporedbom zapisa u matičnim knjigama o pustrama, posjedima i salašima sa sjećanjima Stjepana Đelatovića o njemačkim salašima, možemo vidjeti kako je zapravo riječ o istim imanjima, samo se za njih primjenjuju različiti nazivi. Jakšić¹²⁰ za pojam pustare daje više značenja, pri čemu ih u jednom od značenja poistovjećuje sa salašima. Piše kako je pustara: „1. poljana sa stočnim i živinskim gospodarstvom; 2. salaš, stan, majur na osami izvan naselja; 3. mlada šuma, šumica”. Slična situacija s nazivima pustara/salaš postoji i u Tomašancima (župa Gorjani) gdje se 1922. godine spominje salaš Tome Matijevića, a 1923. pustara Matijević te 1936. i 1938. pustara Jakob Matijević. Dok se pustara Leicht/Josip Leicht kao takva spominje od 1929. do 1932. godine, a 1939. godine spominje se Lajhtov stan.¹²¹

Sve ove pustare, odnosno salaše imali su najbogatiji stanovnici Gorjana, kojima je komasacija iz 1914. godine omogućila okrupnjavanje zemljišta na kojima grade pustare/salaše. Prema pisanju Lucije Karalić¹²² najveće posjede među Nijemcima nakon komasacije, a prije Drugoga svjetskog rata, imali su

111 Ondje su živjeli: Katarina Šot/Kata Sahott (služavka), Ivan Dolašić (sluga) i Jula rod. Feldi, Ivan Balog (ratar) i Nada rod. Pejić.

112 Ondje su živjeli: Marija Eichhorn, Franjo Ernješ i Ana rod. Brnčić (Brunčić), Ivan Ernješ (ratar, radnik) i Marija rod. Vinkešević, Martin Müller (sluga) i Roza rod. Tataj, Pavao Vinkešević (ratar) i Jelena rod. Agić, Petar Vinković i Terezija rod. Lovošević.

113 Ondje su živjeli Martin Miller (nadničar) i Rozalija rod. Tataj.

114 Ondje su živjeli Franjo Ernješ (sluga) i Ana rod. Brnčić (Brunčić).

115 Ondje je živjela Magdalena Woller.

116 Ondje su živjeli Nikola Lovošević i Anđela rod. Galeković.

117 Ondje su živjeli Pero Vinkešević i Marija rod. Lovošević.

118 Vidljivo je riječ o istim objektima jer iste osobe ondje žive.

119 Ondje su živjeli Mijo Bernardić (ratar) i Dragica rod. Petretić.

120 M. JAKŠIĆ, *Rječnik govorā Slavonskih, Baranjskih i Srijemskih*, 621.

121 Arhiv Župe sv. Jakova apostola Gorjani, Matične knjige rođenih župe Gorjani 1897. – 1917., 1918. – 1944., 1945. – 1961., 1962. – 1987.

122 Muzej Đakovštine, Lucija KARALIĆ, „Raspored zemlje”, rukopis, 1974.

Đuro Glasenhardt (100 jutara u komadu, kod šume Zokovica, u dijelu zvanom Amićani), Joseph Bergenstock (70 jutara u komadu, odmah do Glasenhardta) i Sebastijan Kner (70 jutara u komadu, kod šume Sibik). Među Šokcima u količini poljoprivrednog zemljišta prednjačili su: Ivo Birtić *Ilijašev* (60 jutara, u Štrkovcima), Ivo Lovaković (46 jutara), Marko Perić *Markoš* (40 jutara), Marko Bagudić *Blažev* (40 jutara), Ambrozije Pavić *Mijatov* (40 jutara) i Tuna Lađarević (25 jutara). Može se pretpostaviti kako su pustare ili salaši poslije 1914. godine formirani upravo na ovim okrupnjenim posjedima.

Odlaskom Nijemaca nakon Drugoga svjetskog rata i provedbom zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji iz 1945. godine većina ovoga zemljišta oduzeta je, pri čemu je nekima čak zemljište oduzeto potpuno, bez ostavljanja takozvanog minimuma, jer kako piše Karalić „nisu mogli podmiriti obavezu”, a među njima su vlasnici nekadašnjih salaša Ivo Birtić *Ilijašev* i Ivo Lovaković.

Salaši u Mađarevoj bari

O salašima u Mađarevoj bari govorili su kazivači koji su ondje živjeli: Stjepan Đelatović iz Gorjana (1935.),¹²³ koji je ondje živio od djetinjstva do 1966. godine te Ana Lončarić rođ. Taradan (1943.), koja je ondje živjela do 1949. godine, ali je i kasnije dolazila kod bake, djeda i strica u Mađarevu baru.

Za razliku od salaša u drugim dijelovima gorjanskog *atara*, one u Mađarevoj bari po tipu možemo usporediti s Čenejom u Vojvodini¹²⁴ te možemo reći kako je ondje bilo naselje „salašarskog tipa”, odnosno zaselak, kako Mađarevu baru naziva Čatić.¹²⁵

U popisu stanovništva iz 1910. godine kod Gorjana je zasebno navedeno stanovništvo „Madžareve Bare”, gdje je popisano 6 stanovnika, od čega je bilo pet Hrvata i jedan Nijemac, nije bilo djece u dobi od 6 do 11 godina, a petero popisanih osoba bilo je pismeno.¹²⁶

Nakon krčenja šume i provođenja komasacije dio stanovništva Gorjana kupio je ili zamijenio zemljište, koje je do tada posjedovao, sa zemljištem u Mađarevoj bari. Kazivač Petar Janković navodi kako je u to vrijeme zemljište

123 Zvani Mađar, po Mađarevoj bari, a cijelu obitelj u selu nazivaju Mađarevi.

124 A. KNEŽEVIĆ, *Šokački stanovni*, 254.

125 Ivana ČATIĆ, „Toponimija Đakovštine”, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet, Doktorska disertacija, 1–227.

126 ANONIMNO, „A Magyar Szent Korona Országainak 1910”, Évi Népszámlása 1, *Magyar Statisztikai közlemények* 42/1912., 718.

bliže selu bilo skupo, dok je u Mađarevoj bari bilo povoljnije i bilo ga je dovoljno, samo što je bilo daleko i dijelom neiskrčeno.

Neke obitelji iz sela ondje su kupile, zakupile ili mijenjale zemljište veličine i do 40 jutara. Kazivač Stjepan Đelatović navodi kako mu je djed Luka Đelatović (1887. – 1960.) nakon komasacije dobio *posjed* u Lipiku, što mu se nije sviđalo jer je ondje bila bjelica pa je umjesto toga kupio zemljište (crnicu) u Mađarevoj bari,¹²⁷ koje je bilo kvalitetnije i ondje je posebno dobro uspijevaao kukuruz.

Na katastarskom planu katastarske općine Gorjani s kraja 19. stoljeća, koji je izrađen u dva primjerka,¹²⁸ područje Mađareve bare ucrtano je kao šuma i vodi se kao cjelina. Na jednom primjerku karte kasnije su doctane nove čestice (vjerojatno parcelirano nakon prodaje početkom 20. stoljeća), dok je drugi primjerak karte ostao u izvornom obliku.

Neke obitelji koje su u Mađarevoj bari postale vlasnici zemljišta sagradile su ondje kuće s ostalim gospodarskim objektima u kojima su stalno živjeli, nazivajući ih salašima. Kuće su bile građene kao brvnare ili su zidane ciglom.

Kazivač Stjepan Đelatović sjeća se kako je u Mađarevoj bari postojalo pet salaša: dva Đelatovićeva, dva Taradanova i jedan Horvatov. Stjepan (Stipo) Đelatović rođen je u Gorjanima 1935. godine kao sin Katice i Mate Đelatovića. U tekstu je već spomenuto kako je njegov djed Luka prodao zemljište u Lipiku Nijemcu Schmizu te je u Mađarevoj bari kupio oko 40 jutara poljoprivrednog zemljišta. Osim Đelatovićevih, oko 40 jutara i šumicu (postoji i danas) ondje su imali i *Gajićini* (Blažanović), koji su živjeli u selu, ali su ondje odlazili obrađivati zemljište.

Luka Đelatović je u Mađarevoj bari napravio malu kućicu, pokrivenu slamom, koja u početku nije služila za stalno stanovanje.¹²⁹ U Mađarevu baru najprije odlazi živjeti Stipin stric Fabo, a zatim i otac. Stipo priča kako su ondje krčili zemljište i nakon toga nastavili ga obrađivati. Ne sjeća se koje su godine odselili u „Baru”, kako je naziva Stipo, ali sjeća se kako je tada imao oko 2 do 3 godine (slika 12). Sjeća se stare kolebe sa slamnatim krovom u kojoj su živjeli te jakog nevremena, kada ga je majka nosila te su se sakrili pod šupom uz kuću. Kada je oluja prošla, slama na krovu ostala je otkrivena.

127 Zemljište je, prema kazivanju Stjepana Đelatovića i Ane Lončarić, prodavao đakovački (bosansko-srijemski) biskup Antun Akšamović (biskup od 1920. do 1951.).

128 Arhivska građa Odjela za katastar nekretnina Đakovo.

129 Bila je poput opisanih koleba.

Slika 12. Katica i Mato Delatović sa sinom Stipom u Mađarevoj bari (izvor: arhiv obitelji Delatović).

Na mjestu na kojemu su imali zemljište i kuću ranije je bila *ugljara*¹³⁰ pa su tijekom obrade zemljišta izoravali *ugalj* (ugljen) i ostatke keramike.¹³¹ Kaže kako su ondje živjeli čovjek i žena koji su ugljenom snabdijevali kovače.

O starijoj prošlosti Mađareve bare priča kako je čuo od djeda da je u vremenu dok je još bila šuma, ondje postojalo selo¹³² napravljeno od drvenih kuća u kojima su živjeli šumski radnici. Navodno da se jedna od kuća zapalila dok su radnici bili na poslu pa je požar pri tome zahvatio i ostale kuće te je cijelo selo izgorjelo. Također navodi kako su stanovnici nakon toga osnovali selo Paljevina, koje je po tome paležu dobilo i ime.¹³³

130 Priča kako se za pravljenje ugljena napravi veliki trap sa zemljom „i tu se potpalji zemlja i okolo se pazi da ne izgori”, a drva se nacijepaju i stavljaju.

131 Moguće je kako se ovdje nalazilo i nekakvo starije nepoznato naselje.

132 Za koje ne zna je li imalo kakvo ime.

133 Mate ŠIMUNDIĆ, *Đakovštinska toponimija*, Đakovo, 1995., 163.: „Paljevina. – Osnovana je na koncu VIII. st. na tlu blizu Potnjana. Prvi njezini stanovnici biše iz Like. Do današnjih dana nije se osjetno povećala. Bit će kako se zemljište imenovalo Paljevina, potom ja naziv prešao na naselje što je izgrađeno na njemu. Im. paljevina biva od kor. morfema pal-iti te suf. -jevina...”

Na mjestu gdje je kasnije bio salaš Marijana Taradana kaže kako je nekada bila *rezonica* (pilana) pa lugarnica. Usporedbom i preklapanjem stare habsburške karte na kojoj je ucrtana parna pilana¹³⁴ s aerofotogrametrijskim snimkama iz 1956. godine, vidljivo je kako se lokacije nekadašnje pilane i Taradanovog salaša poklapaju. Stipo spominje kako je odande prema šumi vodila pruga po kojoj je vozio mali *vagonetni* vlak te kako je u šumi i danas vidljiv *bent* na kojemu se nalazila pruga. Kaže kako je na njivama *bent* već bio poravnan u vremenu kada su oni ondje obrađivali zemljište, ali vidjela se njegova trasa po usjevima, koji su ondje uvijek bili bolji. Sipo spominje kako je nekadašnjega vlasnika *rezonice* i još neke ljude ubio Čaruga¹³⁵, u vrijeme isplate radnika.

Dokaz postojanja lugarnice u Mađarevoj bari jesu podatci iz matičnih knjiga rođenih po kojima je vidljivo kako su se ondje rađala djeca vlastelinskih lugara. Od 1898. do 1910. ondje je rođeno sedmero djece. Spominju se lugar Ferdo/Ferdinand Kolač i supruga Ana Miler/Müller 1898. i 1902. godine, zatim isti lugar, ali supruga Terezija Cipel/Sipl 1904. i 1906. godine, lugar Kazimir Račić i supruga Kata Spiel 1898. godine, lugar Antun Ilančić i supruga Kata Hajduković 1906. godine, lugar Adam Koch i supruga Ana Steger 1910. godine te lugar Karlo Bauer i supruga Elizabeta Čizar 1914. godine.¹³⁶

U Mađarevoj bari bilo je pet salaša koji su bili raspoređeni na prostoru od oko jednog kilometra (slika 13).

Slika 13. Salaši u Mađarevoj bari na fotogrametrijskoj snimci iz 1956. godine:
(1) Fabo Đelatović, (2) Mato/Stipo Đelatović, (3) Gabro Horvat, (4) Marijan Taradan, (5) Pero Taradan (izvor: Državna geodetska uprava).

134 URL: <https://maps.arcanum.com/en/map/thirdsurvey25000/?layers=129&bbox=2024506.3545467446%2C5675782.734943056%2C2067119.9978157303%2C5696573.606636624/> (Pristupljeno: 11. 1. 2023.).

135 Jovo Stanisavljević.

136 Arhiv Župe sv. Jakova apostola Gorjani, Matična knjiga rođenih župe Gorjani 1897. – 1917.

Prvi salaš, gledajući od šume Sibik, bio je u vlasništvu Fabe Đelatovića (1909. – 1982.), koji je ondje živio sa ženom Baricom (1909. – 1972.) (slika 14) i kćeri Stažom (1943. – 2019.) (udana Šantić). Fabo je ondje imao manju kuću i svinjac.

Drugi salaš pripadao je Fabinu bratu, već spomenutom Mati Đelatoviću (1910. – 1965.), koji je ondje živio sa ženom Katicom (1913. – 1960.) i sinom Stjepanom (Stipom) (1935.). Stipo je ondje proveo gotovo cijelo djetinjstvo i mladost. U školu je išao u Gorjane, pri čemu bi preko tjedna boravio kod ujaka u Gorjanima, a subotom se vraćao u Mađarevu baru. Stipo se 1960. godine oženio Anom Karaman (1938. – 2021.) (slika 15) iz Gorjana¹³⁷ i dok su živjeli u Mađarevoj bari, rodio im se sin Mato (1962. – 2001.) (slika 16).

*Slika 14. Fabo i Barica Đelatović
(izvor: arhiv obitelji Đelatović).*

*Slika 15. Stipo Đelatović i Ana
Karaman na dan vjenčanja 1960.
godine (izvor: arhiv obitelji Đelatović).*

137 Svatove nisu pravili jer je Stipi tjedan dana ranije umrla majka, imali su samo večeru u Mađarevoj bari.

Slika 16. Stipo, Ana, Mato ml. i Mato st. Đelatović u Mađarevoj bari (foto: Jelenić, B.).

Po Stipinu povratku iz vojske, 1957. godine, počeli su u Mađarevoj bari praviti novu kuću (slike 17 i 18). Zidali su je majstori iz Gorjana: Miško Miler, Toma Pavić i August. Stipina kuća imala je tri prostorije: „soba, kuhna pa soba”, sve veličine oko 4 x 4 m, slijedio je *špajz* ili *pivnica* (ostava) veličine 3 x 4 m, zatim štala od 7 m, šupa od 4 m pa *štagalj* „u ključ”¹³⁸. Kuća je imala trijem koji se protezao od *prednje sobe* do *špajza*. *Štagalj* je bio ranije napravljen, bio je drven s *ušakima* i okolo opšiven daskama (slika 19). Kaže kako je ondje osim *štaglja* imao dvije šupe, *pecaru* i *kotal*. Dvorište je bilo popločano betonskim pločama, koje su kupili i dovezli iz Gruba (nalazile su se na mjestu tada porušenih svinjaca). Oko kuće bili su jablani, šljivik, voćnjak i šumica. Imao je i svinjac izrađen od *ušaka* i dasaka, a ispred svinjca bio je tor. Svinje je katkada tjerao preko zime u šumu u *žir*, a one bi se same vratile kući. Imali su jednu kravu, dok je kasnije, već pred selidbu, držao i nešto junadi. Oko kuće obrađivali su poljoprivredno zemljište (Stipo je imao oko 11 jutara), a u vrijeme žetve i vršidbe pšenicu je na svih 5 *guvana* u Mađarevoj bari dolazio vršiti majstor Andro (Andrija Karalić iz Gorjana).

138 Okomito postavljen na kuću i ostale prostorije.

Stipo spominje kako su kuće u Mađarevoj bari imale i svoje kućne brojeve, koji su se nastavljali na brojeve u Gorjanima.¹³⁹

Slika 17. Kuća Stipe Đelatovića s okućnicom u Mađarevoj bari 50-ih godina 20. st. (foto: Jelenić, B.).

Slika 18. Ana, Mato st. i Stipo Đelatović ispred kuće u Mađarevoj bari 60-ih godina 20. st. (foto: Jelenić, B.).

139 Ulice u Gorjanima tada nisu imale kućne brojeve po ulicama, već je cijelo selo bilo jedna cjelina, a kućni brojevi u Mađarevoj bari bili su posljednji brojevi koji su pripadali Gorjanima i počinjali su od šume Sibik pa je prvi kućni broj imao Fabo Đelatović.

Slika 19. Štala i drveni štagalj Stipe Đelatovića u Mađarevoj bari (foto: Jelenić, B.).

Uzgajali su ondje i pčele. Otac je imao oko 20 košnica, a on 4-5. Otac je bio kolar pa je sam napravio pčelinjak od drva. Pčele su imale dovoljno pašne jer je bilo puno napuštenog zemljišta, livada i šumica. Obojica Taradana također su uzgajala pčele. Med su prodavali, a po med u bačvama dolazio je otkuplivač iz Osijeka. Sjeća se kako se proizvodnja meda isplatila, jer med je bio cijenjen.¹⁴⁰

U selo su išli konjima i kolima. Sjeća se kako je kao dijete išao s majkom u mlin kod *Švabe*, na mjestu gdje se ranije (prije Drugoga svjetskog rata) nalazio Đelatov mlin,¹⁴¹ a kasnije je i sam išao konjima u nabavu ili za sve druge potrebe. Oni su u nabavu išli u Gorjane, a Taradanovi u Potnjane jer im je bilo bliže.

140 Katkada je za cijeli dan kopanja kukuruza plaća bila teglica meda.

141 Ugao Peričeve i Okrugle ulice u Gorjanima.

Sljedeći salaš pripadao je obitelji Horvat (podrijetlom Zagorci), odnosno ondje je živio Gabro (Gabo, Gabor) Horvat¹⁴² sa suprugom Baricom (rođ. Bolfek) i kćerima Zoricom (krštena kao Zora Gabrijele, rođ. 1929. u Mađarevoj bari) i Slavicom (rođ. 1931. u Mađarevoj bari.) Gabro se 1929. godine u matičnim knjigama spominje kao šumski radnik, rodom iz Završa, općina Lobor, kotar Zlatar.¹⁴³ Stipo Đelatović priča kako su Horvatovi pekli kruh u njihovoj krušnoj peći. Slavica Horvat rodila je blizance Marijana (rođen i umro 1948.) i Baricu (1948.) te sina Ivana (1949.), koji su, po kazivanju Stipe Đelatovića, odrasli u Mađarevoj bari. Slavica Horvat vjenčala se u Gorjanima 1955. godine s Josipom Verzanom-Barberićem.¹⁴⁴

Sljedeća dva salaša pripadala su Taradanovima, prvi Marijanu (Lovri), koji je ondje živio sa ženom Janjom i djecom, a drugi njegovu bratu Peri. Taradanovi su doselili iz Baranje 1928. godine. Ana Lončarić rođ. Taradan (unuka Marijana Taradana) kaže kako je djed bio Hrvat podrijetlom iz Beremenda (danas pripada Mađarskoj), dok je baka Janja iz Luča. Stipo Đelatović priča kako su Taradanovi po dolasku u Gorjane najprije živjeli u Gorjanima kod *ded* Stipe Đuretinog (Perić) dok si nisu uredili kuću koju su kupili u Mađarevoj bari (nekadašnja lugarnica), dok Ana Lončarić priča kako je čula da su neko vrijeme živjeli kod Joze Agotića, a da je u Mađarevoj bari njezin djed pravio kuće i ostale objekte koji su se tamo nalazili. Zna kako su bili povezani s Perićima (*Đuretinima*) te kako su bili kumovi.¹⁴⁵ U Mađarevoj bari živjela je i Marijanova majka Mara te otac Pero (oboje sahranjeni u Gorjanima, kao i majka bake Janje).

Ana također kazuje kako joj je djed pričao da su zemljište oko salaša kupili od biskupa Akšamovića, te kako su nakon toga pet godina ondje sjekli šumu i sedam godina vadili panjeve pa tek onda počeli obrađivati zemljište (slika 20).

142 Poginuo u Drugome svjetskom ratu.

143 Arhiv Župe sv. Jakova apostola Gorjani, Matične knjige rođenih župe Gorjani 1918. – 1944.

144 Arhiv Župe sv. Jakova apostola Gorjani, Matične knjige rođenih župe Gorjani 1945. – 1961.

145 Ani je krštena kuma bila Štefica, žena dr. Mateja Perića, odvjetnika u Osijeku (Arhiv Župe sv. Jakova apostola Gorjani, Matične knjige rođenih župe Gorjani 1918. – 1944.).

Slika 20. Marijanov sin Stipo Taradan pri kultiviranju kukuruza u Mađarevoj bari (izvor: arhiv obitelji Lončarić).

Spomenuto je kako je kuća Marijana Taradana bila na mjestu nekadašnje pilane i lugarnice, Ana se sjeća kako su ondje bile dvije kuće jedna pokraj druge te oko kuća pomoćni objekti: sjenici ili *štagaljevi*, čardaci, prostorija za ostavljanje poljoprivredne mehanizacije i ostalo. Za kuću kaže kako je imala tri sobe iza kojih je bila *didina* radnja. Druga kuća isto je imala takav raspored prostorija, iza kojih je bila štala za konje, ljetna kuhinja, *pušnica* i podrum u kojemu je djed vrcao med. Ana spominje kako su kod Taradanovih muškarci *štrikali* (pleli, iako njezin otac nije) pa se sjeća kako su po zimi *štrikali* obuću s cvjetićima, poput one koja čini sastavni dio baranjske narodne nošnje, a sjeća se kako je i baka nosila baranjsko oglavlje.¹⁴⁶

Sjeća se kako je kroz njihovo imanje prolazila *lenija* (poljski put) uz koju je bio bunar, *đeram* i veliki *valovi* na kojima su i ostali poljoprivrednici napajali konje tijekom rada u polju. Marijan je volio *kalemiti* (cijepiti) voće pa je oko kuće zasadio veliki voćnjak s najrazličitijim vrstama voća, čije je

146 Također spominje kako je u kući, koju je kasnije stric Mijo napravio u Potnjanima, postojao plavi namještaj, oslikan tulipanima (što također ukazuje na baranjsku tradiciju) te veliki sat.

kaleme (cijepove) prikupljao po selima u okolici. Osim voćnjaka ondje je zasadio vinograd te oko 2 do 3 jutra hrastove šume.

Marijan je ondje živio sa ženom Janjom (rođ. Franjić), kćeri Anom te sinovima Stjepanom (Stipom) (1923. – 2008.) i Mijom (rođ. 1932.) (slika 21). Ana se sjeća kako joj je otac pričao da je kao dijete svakodnevno išao pješice u školu u Gorjane.

Slika 21. Janja i Marijan Taradan s djecom: Stipom, Mijom i Anom u Mađarevoj bari (izvor: arhiv obitelji Lončarić).¹⁴⁷

Za Marijana Stipo Đelatović kaže kako je bio veliki gazda, a isto je potvrdio i kazivač Mirko Đelagić, nazivajući ga vrsnim poljoprivrednikom, zemljoradnikom, voćarom i vinogradarom. Ana se sjeća kako je djed na većim površinama uzgajao lubenice te hren, a uzgajao je i pčele. Mirko Đelagić spominjao je kako je Marijan sam konstruirao mlin s velikim kamenom, koji su vrtjeli konji po drvenom postolju („sanduku”).

Marijanov sin Stjepan Taradan oženio se Evicom Backo (1923. – 2008.) iz Potnjana te su pravili svatove u Mađarevoj bari (slika 22).

147 Mijo Taradan drži novine *Hrvatski Radio list*, broj 7, godište I od 3. kolovoza 1941. godine (URL: <https://library.foi.hr/lib/casopis.php?sqlx=S02210&H=&E=E1122&lok=&broj=194100007&sqlid=1&preu=&U=/> (Pristupljeno 27. 8. 2023.)).

Slika 22. Svatovi Stjepana Taradana i Evice rođene Backo pred Taradanovom kućom u Mađarevoj bari (izvor: arhiv obitelji Lončarić).

Slika 23. Evica i Stjepan Taradan s kćeri Anom (izvor: arhiv obitelji Lončarić).

Stjepanu i Evici u Mađarevoj bari rodila se kći Ana (rođ. 1943., udana Lončarić) (slika 23). Nakon nekoliko godina Stjepan i Evica napravili su kuću u Potnjanima i ondje odselili 1949. godine.

Drugi Marijanov sin, Mijo Taradan, ostao je na očevu salašu i oženio se 1955. godine Katom Hajduković. Mijo i Ana imali su kćer Ružicu (krštena kao Ružica Janja, rođena u Mađarevoj bari 1956. godine, udana Bisaha), sina Pavla (rođen i umro 1957.)¹⁴⁸ te sina Mirka.

Iza Marijanove kuće bio je put prema salašu Pere Taradana (rođen 1898.), koji je ondje živio sa ženom Marijom (Minom, rođenom Kovačević iz Gorjana, 1903. – 1972.) (slike 24 i 25). Ana Lončarić sjeća

148 Arhiv Župe sv. Jakova apostola Gorjani, Matične knjige rođenih župe Gorjani 1945. – 1961.

se kako je i *dida* Pero imao voćnjak oko kuće, ali ne tako velik kao što je bio Marijanov.

*Slike 24. i 25. Marija i Pero Taradan u Mađarevoj bari
(izvor: arhiv obitelji Valjetic).*

Kazivači Stipo i Ana spominju kako su se stanovnici salaša međusobno družili. Stipo se sjeća kako su obvezno išli jedni drugima na svinjokolje te za Božić kada bi pucali iz pušaka. Stipo je svirao hramoniku pa su katkada on i *đed* Pero Taradan odlazili i do Gruba,¹⁴⁹ on je svirao, a *đed* Pero pjevao.

Nestanak salaša

Stipo, Ana i Mato st. Đelatović nisu planirali seliti iz Mađareve bare, zato su ondje i pravili novu kuću. Planovi su se promijenili kada su svi ostali stanovnici otišli odande. Stipo misli kako su Horvati odselili dok je on bio u vojsci (prije 1957. godine). Stipin stric Fabo privremeno je odselio u Gorjane nakon Drugoga svjetskog rata, odnosno uselio se u nekadašnju njemačku kuću u Grčkoj ulici (kućni broj 9),¹⁵⁰ ali trebao je potpisati kako ulazi u proces kolonizacije,¹⁵¹ što je on odbio, pa se vratio natrag u Mađarevu baru. Kasnije je kupio kuću u Ulici Ritvara (kućni broj 22) i ondje trajno preselio. Stjepan Lović sjeća se kako je 1969. godine na mjestu salaša Fabe Đelatovića još stajala kuća i nekakva manja zgrada (poput svinjca).

Pero i Marija Taradan preselili su u Gorjane u Ulicu Kula (kućni broj 47), a Mađarevu baru napustio je zbog bolesti i Mijo Taradan te odselio u Potnjane. Stipina obitelj tada je ostala jedina u Mađarevoj bari i odlučili su kako će i oni seliti. Kupili su staru kuću u Gorjanima (Ritvara 12), koju su srušili, baš kao i kuću u Mađarevoj bari, čiji su materijal iskoristili za gradnju nove kuće u selu 1966. godine. Stoka je još neko vrijeme bila u Mađarevoj bari te se ondje moralo svakodnevno ići ili bi boravio netko od ljudi koje je Stipo zadužio. Kada je napravio štalu, preselio je svinje i junad u selo. Stipinom selidbom s obitelji iz Mađareve bare u Gorjane nestaje posljednji gorjanski salaš.

Ubrzo nakon nestanka salaša nestaju i nekadašnja imanja na kojima su se nalazili. Sukladno Zakonu o agrarnoj reformi i kolonizaciji mijenjaju se veličine poljoprivrednih površina i vlasništvo pa je gotovo sve zemljište i imanja koji su pripadali Nijemcima, te dio zemljišta koje je pripadalo imuć-

149 U Grubama je u to doba bila radna jedinica PIK-a (poljoprivredno industrijskog kombinata), ondje su bili svinjci i kuće za radnike. Stipo priča kako je prije toga ondje bio salaš pa spominje *babu* Ružu i Hajdukoviće, a kasnije je zemljište konfiscirano i pripalo je državi.

150 Ova kuća pripadala je njemačkoj obitelji Kner, koja je Gorjane napustila 1944. godine, a kasnije je ondje kolonizirana obitelj Kočet (Mirko MARKOVIĆ, „Selo Gorjani kraj Đakova, Razvoj naselja i kretanje stanovništva”, Društvenogeografska promatranja, 145–252.).

151 Sukladno Zakonu o agrarnoj reformi i kolonizaciji.

nijim Šokcima, nacionalizirano ili podijeljeno novopridošlim kolonistima. Dodatnu promjenu u strukturi i vlasništvu poljoprivrednog zemljišta donosi arondacija, koja se na području Gorjana provodila od 60-ih do 80-ih godina 20. stoljeća, gdje se privatno zemljište mijenjalo državnim. Ovim postupcima većina površina u Mađarevoj bari i Livadama postala je državno poljoprivredno zemljište, prokopani su novi kanali te nastaju novoformirane table poljoprivrednog zemljišta.

Obilaskom terena moguće je pronaći tek tragove nekadašnjih salaša. Na mjestu salaša Stjepana Đelatovića sada je tabla državnog poljoprivrednog zemljišta, a na mjestu gdje se nalazila kuća i drugi objekti moguće je pronaći tragove opeke, žbuke, stakla, keramike i ostalog materijala. Na mjestu nekadašnjega salaša Marijana Taradana (i parne pilane) u šikari se mogu pronaći temelji nekadašnjih objekata, veća količina opeke te ostatci zidanih struktura. Cijeli je teren neravan i vidljivo je više uzvišenja i jaraka unutar same šikare. Tragovi ostalih salaša nisu pronađeni.

Zaključak

U okolici Gorjana postojali su brojni objekti koji su služili za privremeni ili stalni boravak. Ovakvi objekti gradili su se na poljoprivrednom zemljištu na takozvanim *posjedima*, u područjima koja su bila udaljena od sela, a njihovo postojanje moguće je pratiti od druge polovice 19. stoljeća.

U početku su to *kolebe*, različite veličine, načina gradnje ili namjene. U kolebama se ostavljaju poljoprivredni strojevi, kod nekih se grade objekti za smještaj stoke i boravak ljudi pa po potrebi netko od vlasnika ostaje ondje boraviti dulje ili kraće. Gorjanske kolebe po tipu objekata odgovaraju klasičnim salašima, kakvi se najčešće mogu pronaći u graničarskim selima slavonske Posavine, imaju stambene i gospodarske zgrade te zemljište oko njih, vezani su za kuću i imanje u selu s kojima čine cjelinu.

Druga vrsta objekata, koju u Gorjanima zovu *salaši* ili *pustare*, nastaje na većim imanjima (*posjedima*) na okrupnjenom (komasiranom) poljoprivrednom zemljištu. Najveće *posjede* sa salašima imaju Nijemci te tek pokoji Šokac. Najviše ih je bilo sjeverno od Gorjana u području zvanom Livade. Vlasnici salaša žive u selu, a na salašima žive i rade *komencijaši*. Ovi salaši nestaju završetkom Drugoga svjetskog rata, a zemljište je nacionalizirano ili podijeljeno novim vlasnicima u procesu kolonizacije.

Treću vrstu objekata čine *salaši* u Mađarevoj bari, koji se grade na krčevinama nekadašnjih šuma. Prvi stanovnici Mađareve bare bili su vezani za nekadašnju pilanu, šumske poslove ili lugarnicu pa kontinuitet naseljenosti ondje postoji od 70-ih godina 19. stoljeća do 60-ih godina 20. stoljeća. U prvoj polovici 20. stoljeća ondje nastaje pet salaša na kojima trajno žive njihovi vlasnici. S obzirom na to da vlasnici nemaju kuću u selu, s kojom bi salaš bio vezan, ne smatraju se tipičnim salašima pa Mađarevu baru možemo smatrati naseljem salašarskog tipa ili zaselkom koje je pripadalo Gorjanima. Posljednji salaš u Mađarevoj bari napušten je 1966. godine, a do danas su svi objekti potpuno nestali.

Nekadašnje kolebe također su gotovo potpuno nestale. U funkciji su bile do 80-ih godina 20. stoljeća, a do danas su rijetke ostale sačuvane, uglavnom u devastiranom stanju ili su djelomično vidljivi tragovi njihova postojanja. Ostala je tek pokoja šumica ili voćnjak koji su ih okruživali, nazivi *posjeda* te sjećanja na neka prošla i neponovljiva vremena.

SUMMARY

Ivan Lović

KOLEBE AND SALAŠI IN THE AREA OF GORJANI

The village of Gorjani is located north of the town of Đakovo. The favorable geographical position of the place and its surroundings influenced the development of different settlements in different periods of time. They were villages, hamlets or individual objects in the field, inhabited for a longer or shorter time. Individual buildings with properties around them, such as existed in the Gorjani area at the end of the 19th and during the 20th century, and possibly even earlier, were called kolebe (huts) and salaši (farms). The aim of the work was to investigate and describe such objects and the life of the population in them. The appearance and location of huts and farms are very similar, they differ in that the huts were lived in occasionally, while the farms were lived in for a long time or permanently. The largest part of the farms is located north of Gorjani in the areas called Mađareva bara and Livade, which were marshy and wooded until the end of the 19th century. In addition to residential buildings, there were often outbuildings, a well, an orchard, a grove, agricultural land and other things. There were several types of huts, which could be used for leaving tools, housing livestock, shelter from adverse weather conditions and housing people. Farms are built by Croats and Germans. There are two types of farms, one where the owners themselves lived all year round, and others where hired workers lived. The last farmhouse was abandoned around 1966, while the huts were in operation for a little longer. Until today, two old huts of different types have been partially preserved, and traces of the existence of huts and farms can still be found in several localities in the field.